

ks. Paweł Kostrzewski

Wyższy Instytut Teologiczny
im. NMP Stolicy Mądrości w Częstochowie

kostpaw@gmail.com

ORCID: 0000-0002-3402-6490

Article submitted: 26.06.2021; accepted: 20.08.2021.

Ingerencje władzy komunistycznej w politykę personalną diecezji częstochowskiej w latach 1945-1989

Interference of communist authorities in the personnel policy of the Częstochowa diocese in the years 1945-1989

Abstract: The article presents one of the methods that the communist authorities used in their fight against the Catholic Church, which consisted in interfering in the personnel policy in order to paralyze it. The interference concerned the filling of Church positions: parish priest, dean, curia. They were a convenient tool to repress priests who were 'hostile' to the communist authorities and to defend those who belonged to the movement of 'patriotic' priests. The article is based on Church and State archives. The inductive method was mainly used.

Keywords: Czestochowa diocese, repressions, clergy appointments

Abstrakt: Artykuł przedstawia jedną z metod jaką stosowały władze komunistyczne w walce z Kościołem katolickim na terenie diecezji częstochowskiej w latach 1945-1989, polegającą na ingerowaniu w politykę personalną, w celu jej sparaliżowania. Ingerencje dotyczyły obsadzania stanowisk kościelnych: proboszczowskich, dziekańskich, kurialnych. Stanowiły wygodne narzędzie represjonowania kapłanów „wrogo” ustosunkowanych do władz PRL, jak również bronienia tych, którzy należeli do ruchu księży „patriotów”.

Słowa kluczowe: diecezja częstochowska, represje, obsadzanie stanowisk duchownych

Wstęp

Władze komunistyczne w walce z Kościołem katolickim stosowały zróżnicowane metody. W okresie stalinowskim, ale i w późniejszych latach, nierzadkie były przypadki aresztowania, przesłuchiwanie, a nawet morderstw osób duchownych. Do niszczenia bazy materialnej wykorzystywano politykę finansową, nakładając wysokie podatki, które przekraczały możliwości finansowe parafii i osób duchownych. W konsekwencji wiązało się to z konfiskatą majątku kościelnego i prywatnego księży. Ponadto stosowano liczne ograniczenia w pracy duszpasterskiej, np. w odniesieniu do organizowania pielgrzymek na Jasną Górę czy procesji na Boże Ciało, w uroczystość Wszystkich Świętych i w tzw. dni krzyżowe. Prowadzono walkę z katechezą szkolną i pozaszkolną. Permanentnie utrudniano rozwój sieci parafialnej i budowę świątyń oraz innych budynków kościelnych. Inwigilowano duchowieństwo itd.¹

Celem niniejszego artykułu jest natomiast przedstawienie niezwykle ważnego narzędzia służącego władzom komunistycznym do paraliżowania polityki personalnej Kościoła katolickiego, jakimi były ingerencje związane głównie z obsadzaniem czy pozbawianiem stanowisk duchownych: proboszczowskich, dziekańskich, wikariuszowskich, kurialnych. Zostaną one przedstawione na wybranych przykładach do jakich doszło w diecezji częstochowskiej w okresie dominacji komunistycznej. Problematyka ta dotychczas jedynie marginalnie była poruszana przez badaczy dziejów tejże diecezji w okresie PRL². Podstawową bazę źródłową stanowiły akta personalne przechowywane w Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. Ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie, jak również akta Urzędu do Spraw Wyznań znajdujące się w Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Niniejszy artykuł nie rości sobie prawa do wyczerpania powyżej przedstawionego problemu badawczego, stanowi jedynie przyczynek do dalszych wnikliwych badań.

¹ Na temat polityki władz komunistycznych wobec Kościoła katolickiego w Polsce istnieje bogata literatura. Jedynie tytułem przykładu wymienić można następujące prace: A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*, Kraków 2006; Z. Zieliński, *Kościół w Polsce 1944-2002*, Radom 2003; J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944-1989)*, Warszawa 2003; R. Łatka, ks. J. Marecki, *Kościół katolicki w Polsce rządzonej przez komunistów*, Warszawa 2017. Z racji zasięgu regionalnym obejmujących obszar województwa katowickiego należy zwrócić uwagę na: A. Dziurok, *Kruchtoizacja. Polityka władz partyjno-państwowych wobec Kościoła katolickiego w latach 1945-1956 w województwie śląskim/katowickim*, Katowice 2012; Ł. Marek, „Kler to nasz wróg”. *Polityka władz państwowych wobec Kościoła katolickiego na terenie województwa katowickiego w latach 1956-1970*, Katowice 2009.

² M. Mikołajczyk, *Władza ludowa a diecezja częstochowska*, Częstochowa 2000; Tenże, *Problemy religijno-moralno-społeczne diecezji częstochowskiej w latach 1945-1989 wynikające z ówczesnej sytuacji politycznej*, Częstochowa 2002; W. Właźlak, *Dzieje diecezji częstochowskiej w okresie działalności biskupa Zdzisława Golińskiego (1951-1963)*, Kraków 2000.

1. Sprawa bp Wojciecha Turowskiego

Jeszcze zanim wprowadzono stosowne przepisy prawne, stanowiące podstawę do ingerowania w politykę personalną Kościoła, uniemożliwiono objęcie przez ks. Wojciecha Turowskiego³ stanowiska biskupa pomocniczego diecezji częstochowskiej z prawem następstwa. W chwili zakończenia II wojny światowej na czele Kościoła Częstochowskiego stał bp Teodor Kubina. Najlepsze lata aktywności duszpasterskiej miał on już jednak poza sobą. Stan jego zdrowia, na skutek przeżyć wojennych i chorób, stale się pogarszał. Szczególnie bolesne i utrudniające prace było operacyjne usunięcie jednego oka. W tej sytuacji papież Pius XII wyznaczył na biskupa pomocniczego w diecezji częstochowskiej *cum iure successionis* generała Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego ks. Wojciecha Turowskiego⁴.

Przeprowadzając wizytację kanoniczną placówek pallotyńskich w Polsce, przedstawił 30 czerwca 1950 r. biskupom polskim zgromadzonym na konferencji episkopatu w Krakowie nominację papieską. Kilka dni później Urząd do Spraw Wyznań oskarżył go o „nieszczerość i podstępne odnoszenie się do władz państwowych” i nakazał mu w ciągu 48 godzin opuścić Polskę. Wobec odmowy wyjazdu 9 lipca tr. funkcjonariusze Urzędu Bezpieczeństwa deportowali go samolotem do Pragi, a stamtąd do Rzymu. Kiedy nadzieje na pozytywne załatwienie tej sprawy wygasły, ks. Turowski 11 listopada 1950 r. złożył na ręce Piusa XII rezygnację ze stanowiska biskupa – koadiutora w diecezji częstochowskiej oraz z przyjęcia sakry biskupiej, przyjętą przez papieża 17 listopada tr.⁵

Prymas Wyszyński widział w tej ingerencji władz komunistycznych kolejny dowód planowej walki z Kościołem, podejmowanej mimo podpisanego 14 kwietnia 1950 r. porozumienia między rządem a episkopatem⁶. Po śmierci ks. Turowskiego kard. Wyszyński o tych faktach pisał:

„Biorę żywy udział w modlitwach Stowarzyszenia po zgonie ks. Wojciecha Turowskiego. Ubył Stowarzyszeniu kapłan, który był zawsze głęboko

³ Ks. Wojciech Turowski (1894-1959), profesor seminarium i Collegium Marianum, mistrz nowicjatu, redaktor prasy katolickiej, superior polskiego dystryktu 1925, superior regii 1926-1932, sekretarz generalny, radca generalny, delegat generalny dla domów i prowincji pozbawionych bezpośredniej łączności z Zarządem Generalnym (1940-1946), generał stowarzyszenia 1947-1953, biskup koadiutor nominat częstochowski, konsultor Kongregacji ds. Sakramentów Świętych - <http://www.pallotyni.pl/liber-mortuorum.html> [14.06.2021].

⁴ J. Związek, *Ostatnie lata życia i działalności biskupa Teodora Kubiny*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 75 (2001) nr 2-4, s. 58.

⁵ Tamże, s. 58.

⁶ *List prymasa Wyszyńskiego do rządu w sprawie rządowych zamiarów likwidacji diecezji wschodnich*, 23 IX 1950, [w:] P. Raina, *Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945-1989*, t. 1: 1945-1959, Poznań 1994, s. 262.

zatroškany o losy Kościoła świętego w Polsce i przywiązany gorąco do Stowarzyszenia. Życie miał odpowiedzialne i pełne zasług. Wielkim doświadczeniem był dlań gwałt, zadany jego osobie, gdy przybył do Polski, aby objąć stolicę biskupią w Częstochowie. Umiał to doświadczenie przyjąć spokojnie i godnie. Nie zraziło go to do ojczyzny, natomiast ułatwiło zrozumienie ciężkiej sytuacji Kościoła św. w Polsce. Okazał się prawdziwie wielkim Synem Narodu i Kościoła, który mu wiele zawdzięcza”⁷.

2. Ingerowanie w politykę personalną w latach 1953-1956

Podstawa prawna

Podstawę do ingerowania w politykę personalną Kościoła w latach 1953-1956 dawał dekret Rady Państwa z 9 lutego 1953 r. o obsadzaniu duchownych stanowisk kościelnych⁸. Stanowił on, że duchowne stanowiska kościelne mogą zajmować tylko obywatele polscy (art. 1). Objęcie duchownego stanowiska, zwalnianie z niego i przenoszenie na inne wymagało uprzedniej zgody właściwych organów państwowych (art. 3). W przypadku ordynariuszy diecezji i sufraganów było nim Prezydium Rządu, we wszystkich innych wypadkach – terytorialnie właściwe prezydium wojewódzkiej rady narodowej. Osoby zajmujące duchowne stanowiska kościelne miały składać w Urzędzie do Spraw Wyznań lub w prezydium wojewódzkiej rady narodowej ślubowanie na wierność Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (art. 5). Istotne znaczenie posiadał art. 6 mówiący o tym, że uprawianie przez osoby piastujące duchowne stanowisko kościelne działalności sprzecznej z prawem i porządkiem publicznym, bądź popieranie lub osłanianie takiej działalności, powoduje usunięcie tej osoby z zajmowanego stanowiska przez zwierzchni organ kościelny samoistnie lub na żądanie organów państwowych. Przepis ten umożliwiał dowolną interpretację działalności duchowieństwa i uznawanie jej za sprzeczną z prawem, co dawało asumpt do ingerowania w politykę personalną Kościoła⁹.

Episkopat Polski wyraził stanowczy protest wobec tegoż dekretu, co znalazło wyraz m.in. w pismach skierowanych do Bolesława Bieruta przez Radę Główną z 13 marca 1953 r. i sekretarza episkopatu Zygmunta Choromańskiego z 20 kwietnia 1953 r. Biskupi podkreślali, że dekret był sprzeczny z porozumieniem i konstytucją PRL, ponieważ ograniczał jurysdykcję kościelną papieża i biskupów oraz wkraczał w wewnętrzną ustrój Kościoła. Początkowo brak norm

⁷ *List kondolencyjny prymasa Wyszyńskiego, 31 XII 1959*, Cyt. za: Liber mortuorum. Księga zmarłych polskich pallotynów i pallotynek, [w:] https://libermortuorum.pl/zmarli_index.php?biograf=198 [24.05.2021].

⁸ Dziennik Ustaw 1953 nr 10 poz. 32.

⁹ Tamże.

wykonawczych umożliwiał przewodniczącym wojewódzkich rad narodowych całkowitą dowolność w stosowaniu przepisów tegoż normatywu. Skutkiem tego było postawienie ordynariuszom kategorię żądania zwolnienia (usunięcia, zdjęcia) pewnych kapłanów bez podania słusznych motywów, możliwości wyjaśnienia czy obrony. Prowadziło to również do dezorganizacji pracy duszpasterskiej. Niejednokrotnie zdarzało się bowiem, że odwoływano kapłanów w najintensywniejszym okresie pracy np. w Wielkim Poście, kiedy odbywały się rekolekcje i spowiedzi wielkanocne. Biskupi akcentowali antyhumanitarny charakter dekretu, umożliwiającego usuwanie ze stanowisk kapłanów starszych, zasłużonych nie tylko dla Kościoła, ale również dla państwa. Co więcej, czyniono to niejednokrotnie zimą, kiedy zwyczajowo w Kościele nie dokonywano translokacji¹⁰.

Nadmienić należy, że twarde stanowisko wyrażone przez prymasa Wyszyńskiego w memoriale z 8 maja 1953 r., a streszczające się w słowach „Rzeczy Bożych na ołtarzach cezara składać nie można. Non possumus”, stały się jednym z dwóch głównych powodów¹¹ jego trzyletniego aresztowania (1953-1956)¹².

W kolejnych latach obowiązywania dekretu okazało się, że władze komunistyczne nadużywały, czy wręcz łamały postanowienia tegoż i tak restrykcyjnego normatywu. Wyrażało się to w pozbawianiu stanowisk duchownych za drobne wykroczenia administracyjne, za które duchownym już wcześniej wymierzono karę grzywny, czy za nieprzestrzeganie samowolnie wydanych przez referentów wyznaniowych zarządzeń. Ponadto odmawiano zgody na obejmowanie stanowisk z przyczyn nieprzewidzianych w dekrecie np. w przypadku wikariuszy z braku etatów. Skutkowało to tym, że w parafiach, gdzie dotychczas był jeden wikariusz, nie pozwalano na nominację drugiego, nawet wtedy, gdy liczba parafian znacząco wzrosła, lub gdy proboszcz, pracujący w pojedynkę, ciężko zachorował. Co więcej, kapłanom „niezatwierdzonym” zakazywano wykonywania czynności wynikających ze święceń kapłańskich: spowiadania, odprawiania mszy św. (kapłan mógł celebrować jedynie przy zamkniętych drzwiach kościoła, bez udziału wiernych), głoszenia Słowa Bożego. W trakcie prowadzonych rozmów wywierano presję grożąc duchownym pozbawieniem stanowiska¹³.

¹⁰ List Komisji Głównej Episkopatu do premiera Bolesława Bieruta w sprawie dekretu o obsadzeniu duchownych stanowisk kościelnych, [w:] P. Raina, *Kościół katolicki a państwo...*, s. 400-401.

¹¹ Drugim był sprzeciw potępienia biskupa kieleckiego Czesława Kaczmarka

¹² Szerzej na ten temat: E. Czackowska, *Kardynał Wyszyński. Biografia*, Kraków 2013, s. 169-194.

¹³ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie (dalej AKMCz), sygn. 152/30, *Pismo bp. Zygmunta Choromańskiego, sekretarza Episkopatu Polski, do ministra Mariana Zygmantowskiego, dyrektora Urzędu do Spraw Wyznań*, 13 VI 1956, b.p.; Tamże, *Pismo bp. Choromańskiego, sekretarza EP, do ministra Zygmantowskiego, dyrektora UdSW*, 3 VIII 1956, b.p.

Pozbawianie stanowisk duchownych uznawanych za przeciwników PRL

W dniu 16 marca 1953 r. przewodniczący Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej (dalej: PWRN) w Stalinogrodzie¹⁴ zażądał od biskupa Zdzisława Gołńskiego usunięcia ks. Alojzego Jatowtta¹⁵ ze stanowiska oficjała Sądu Biskupiego w Częstochowie i ks. Antoniego Godziszewskiego¹⁶ z funkcji skarbnika Kurii Diecezjalnej w Częstochowie. Powodem miało być „wrogie” nastawienie obu kapłanów wobec PRL. Nie sprecyzowano jednak na czym polegała owa „wrogość”. Ks. Godziszewski w tym czasie poddał się kuracji kardiologicznej, po odbyciu której udał się na kilkumiesięczny wypoczynek zdrowotny. Była to okoliczność, za którą przemawiało zwolnienie go na pewien okres z pracy kurialnej. Tym niemniej w piśmie skierowanym do Bolesława Bieruta podkreślał, że w naukach i kazaniach nigdy nie występował przeciwko państwu, a obowiązki wobec niego wypełniał należycie. Ponadto pracował w Domach Opieki dla Dorosłych w Częstochowie i Poraju prowadzonych przez „Caritas”¹⁷. Ks. Jatowtt został natomiast mianowany rektorem kościoła Serca Matki Bożej w Częstochowie, a pełniącym obowiązki oficjała ustanowiono ks. Walentego Patykiewicza¹⁸. Odnotować należy,

¹⁴ W dniu 7 III 1953 r., w dwa dni po śmierci Józefa Stalina, w celu uczczenia osoby dyktatora, Rada Państwa wydała dekret zmiany nazwy Katowice na Stalinogród, a województwa katowickiego na stalinogrodzkie. W ramach odwilży październikowej, dekretem z dnia 10 XII 1956 r. Rada Państwa przywróciła nazwy Katowice i województwo katowickie. – W. Duch, *Jak Katowice Stalinogrodem się stały*, [w:] <http://historia.org.pl/2013/12/10/jak-Katowice-Stalinogrodem-sie-staly> [04.01.2018]

¹⁵ Alojzy Jatowtt (1894-1972), święcenia kapłańskie przyjął 21 I 1917 r. Studiował prawo kanoniczne w Akademii Duchownej w Petersburgu. W 1924 r. został ekskardynowany z diecezji żmudzkiej i inkardynowany do diecezji wrocławskiej, a w 1925 r. do diecezji częstochowskiej. W latach 1929-1937 kanclerz Kurii Diecezjalnej w Częstochowie. Następnie pełnił funkcję oficjała sądu biskupiego w Częstochowie. Od 1955 r. był sędzią w Trybunale Prymasowskim. 5 I 1956 r. przywrócony na stanowisko oficjała. Od 1964 r. wikariusz generalny. W 1967 r. otrzymał godność protonotariusza apostolskiego (infułata). - J. Związek, *Ks. Jatowtt Alojzy (1894-1972)*, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne” 46 (1972) nr 10-12, s. 278-283.

¹⁶ Ks. Antoni Godziszewski (1889-1954), święcenia kapłańskie przyjął 9 VI 1912 r. Posługiwał duszpastersko w Pabianicach, Piotrkowie [Kujawskim], Milejowie, Wolborzu, Giżycach, św. Rodziny w Częstochowie, św. Antoniego w Częstochowie. Kierował budową Domu Księży Emerytów w Częstochowie. Od 1936 r. był radcą, a od 1937 r. skarbnikiem Kurii Diecezjalnej w Częstochowie. Był dyrektorem Katolickiego Stowarzyszenia Dobroczynności w diecezji częstochowskiej pod nazwą „Caritas”. - W. Właźlak, *Ks. Antoni Godziszewski (8 I 1889 – 1 XI 1954)*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 80 (2006) nr 1-2, s. 131-132.

¹⁷ *Pismo ks. Godziszewskiego do Bolesława Bieruta*, 20 III 1953, [w:] *Relacje kościelno-państwowe na przykładzie diecezji częstochowskiej. Dokumenty (1945-1953)*, red. W. Właźlak, t. 1, Rzeszów 2019, s. 262.

¹⁸ Ks. Walenty Patykiewicz (1903-1980), święcenia kapłańskie przyjął 9 VI 1929 r. Po krótkim okresie pracy wikariuszowskiej i katechetycznej został skierowany na studia na Wydziale Teologicznym UJ, podejmując równocześnie obowiązki prefekta w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie. Od 1933 r. wikariusz par. św. Barbary w Częstochowie, a od 1937 r. ekspozyt placówki duszpasterskiej we Wrzosowie. W okresie okupacji niemieckiej wikariusz

że władze zażądały odwołania ks. Jatowtta ze stanowiska rektora wspomnianego kościoła, na co bp Goliński nie wyraził zgody. Po wielu staraniach 5 stycznia 1956 r. ks. Jatowtt powrócił do pracy w sądzie, ponownie obejmując urząd oficjała¹⁹.

Władze państwowe podjęły próbę odwołania ze stanowiska wikariusza generalnego bp. Stanisława Czajkę²⁰, którego działalność jednoznacznie oceniano jako „wrogą” wobec PRL-u. Oskarżono biskupa, że w okresie referendum w 1946 r. i wyborów do Sejmu Ustawodawczego w 1947 r. miał rzekomo współpracować z nielegalną organizacją²¹ „Odrodzenie Polski”²². Zachęcał młodzież do działalności w organizacjach katolickich takich jak Sodaliczja Mariańska, celem odciążenia jej od wstępowania do „postępowych” organizacji młodzieżowych Związku Walki Młodych oraz Związku Młodzieży Polskiej²³. Prezentował nega-

w Poczesnej, a następnie w obawie przed aresztowaniem ukrywał się m. in. w Woli Wiewieckiej. Po zakończeniu wojny przez krótki czas był administratorem w Wiewcu, a od 13 IX 1945 r. notariuszem i archiwariuszem w Kurii diecezjalnej w Częstochowie. Pełnił również funkcję prefekta w częstochowskich szkołach. W latach 1947-1950 ojciec duchowny w CzSD w Krakowie. Od 9 IX 1950 r. radca w Kurii Diecezjalnej i referent do spraw archiwalnych w diecezji. Od 1951 r. sędzia prosynodalny w Sądzie Biskupim, a od 1952 r. archiwariusz w Kurii Diecezjalnej. Organizował Archiwum Diecezjalne w Częstochowie. - J. Związek, *Ks. dr Walenty Patykiewicz (1903-1980)*, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne” 55 (1981) nr 6, s. 140-148.

¹⁹ W. Wlazlak, *Dzieje diecezji częstochowskiej...*, s. 252-253.

²⁰ Stanisław Czajka ur. 13 XI 1897 r. w Kamiennej w powiecie włocławskim. Święcenia kapłańskie przyjął 13 VI 1920 r. z rąk bp. Stanisława Zdzitowieckiego. Mianowany biskupem pomocniczym diecezji częstochowskiej 5 VIII 1944 r., konsekrowany 28 października t. r. Zmarł 4 VII 1965 r. - J. Związek, *W służbie Niepokalanemu Sercu Maryi. Życie i działalność biskupa Stanisława Czajki*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” (2009) t. 37, s. 205-250; M. Jelonek, *Mihi vivere Christus. Życie i działalność biskupa pomocniczego diecezji częstochowskiej Stanisława Czajki (1897-1965)*, Częstochowa 2017 r. Tam też obszerna literatura.

²¹ 26 kwietnia 1946 r. funkcjonariusze UB przeprowadzili rewizję w Domu Księży Emerytów w Częstochowie, gdzie wówczas mieszkał bp Czajka, podejrzewając, że może mieścić się w nim punkt kontaktowy nielegalnych organizacji. Tego dnia o godz. 9.30 aresztowano biskupa i przesłuchiowano go przez 13 godzin. Dopiero na skutek interwencji bp. Kubiny odzyskał wolność. - R. Gryz, *Państwo a Kościół w Polsce 1945-1956. Na przykładzie województwa kieleckiego*, Kraków 1999, s. 162.

²² Obecny stan badań nie pozwala bliżej zidentyfikować tej organizacji. W Częstochowie działały wówczas głównie Konspiracyjne Wojsko Polskie i Narodowe Siły Zbrojne. To z przedstawicielami tych formacji mógł utrzymywać kontakty bp Czajka. Wymieniona w dokumencie nazwa podziemnej organizacji „Odrodzenie Polski” być może odnosi się do Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”, którego członkiem w czasie pracy w Lublinie w latach 1933-1936 był ks. Czajka. Wśród organizacji podziemia niepodległościowego działającego na terenie Częstochowy i okolicy nie znajdujemy „Odrodzenia Polski”. Natomiast pośród niepodległościowych organizacji młodzieżowych działały tu: „Bóg i Ojczyzna”, „Konspiracyjna Młodzież Polska”, „Lotna Organizacja Młodzieżowa”, „Młodzieżowy Ruch Oporu”, „Nowa Polska Podziemna”, „Ojczyzna - Nauka - Cnota”, „Orleńca Mściciela”, „Orły Sępy Mściciela”, „Podziemna Organizacja Młodzieży Polskiej Skaut”, „Sępy”, „Wolna Młodzież”, „Młoda Polska” - *Atlas Polskiego Podziemia Niepodległościowego 1944-1956*, red. R. Wnuk, Warszawa - Lublin 2007, s. 412, 442; J. Związek, *W służbie Niepokalanemu Sercu Maryi...*, s. 215-216.

²³ Archiwum Akt Nowych (dalej AAN), Urząd do Spraw Wyznań (dalej UdSW), sygn. 125/199e, *Pismo Stanisława Woźniaka do UdSW na temat wrogiej działalności biskupa Stanisława Czajki*, 10 II 1955 r., k. 10.

tywny stosunek do deklaracji rządu z 18 marca 1949 r. oraz do tzw. akcji pokojowej. Przy odczytywaniu listu Episkopatu w sprawie zawartego porozumienia z 14 kwietnia 1950 r., podkreślił jedynie punkty mówiące o uprawnieniach Kościoła. Nie należał do ruchu księży „patriotów”²⁴. „Wrogi” charakter miała przede wszystkim jego postępa kaznodziejska, w której m.in. wskazywał na prześladowanie Kościoła w Polsce²⁵.

To wszystko skłoniło Stanisława Woźniaka, kierownika Referatu do Spraw Wyznań PWRN w Stalinogrodzie do następującej oceny:

„Bp Czajka przez cały czas prowadził i nadal prowadzi wrogą, antyrządową działalność przeciwko interesom narodu polskiego, zgodnie z interesami kontrrewolucji wewnętrznej i imperializmu międzynarodowego. W sposób perfidny usiłuje zdyskredytować ustrój Polski Ludowej. Wykorzystuje duchowne stanowisko kościelne do prowadzenia akcji podburzającej i wytwarza atmosferę sprzyjającą wrogiej działalności. Bp Czajka nie tylko, że naruszył porozumienie między rządem a episkopatem, ale niejednokrotnie przez swą wrogą działalność i wrogie wypowiedzi wyczerpał znamiona przestępstw prawa karnego materialnego, dekret o wolności wyznania i sumienia, oraz dekret o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy państwa z 13 czerwca 1946 r. W stosunku do bp. Czajki dotychczas nie wyciągnięto żadnych poważniejszych konsekwencji, przez co stwarza się wyłom, który bp Czajka wykorzystuje, widząc że wszystko uchodzi mu bezkarnie, do prowadzenia w dalszym ciągu wrogiej działalności”²⁶.

W tej sytuacji UdSW domagał się od Episkopatu Polski pozbawienia sufragana częstochowskiego funkcji wikariusza generalnego i wszelkich innych funkcji w kurii diecezjalnej w Częstochowie. W jego miejsce proponowano ks. Józefa Szewczyka²⁷, proboszcza parafii Kiedrzyń, aktywnego członka ruchu księży „patriotów”. Ostatecznie nie doszło do pozbawienia biskupa urzędu wikariusza generalnego, natomiast nałożono na niego 2-letni zakaz publicznych wypowiedzi²⁸.

²⁴ Tamże, *Charakterystyka działalności*, k. 5-6; Zob. J. Żurek, *Ruch „księży patriotów” w województwie katowickim w latach 1949-1956*, Warszawa-Katowice 2009.

²⁵ Zob. P. Kostrzewski, *Charakterystyka działalności duszpasterskiej i społeczno-politycznej niektórych biskupów częstochowskich w świetle akt Urzędu do Spraw Wyznań (1950-1989)*, „Veritati et Caritati” 9 (2017), s. 321-327.

²⁶ AAN, UdSW, sygn. 125/199e, *Pismo S. Woźniaka*, k. 14.

²⁷ Ks. Józef Szewczyk urodził się 9 III 1895 r. w Truskolasach. Święcenia kapłańskie przyjął 22 VI 1919 r. z rąk bp. Stanisława Zdzitowieckiego. Obowiązki wikariuszowskie spełniał w parafii Kruższyn (dekanat brzeski), Kowal (dekanat wrocławski), Lubień (dekanat chodecki). Pełnił funkcję prefekta etatowego w Rudzie Pabianickiej i Częstochowie oraz skarbnika w Kurii Diecezjalnej w Częstochowie oraz sekretarza do spraw misyjnych. Należał do Rady Gospodarczej w Gimnazjum Biskupiego w Wieluniu. Pełnił funkcję administratora parafii Mierzyce (1945-1947) i Kiedrzyń (od 15 II 1947). Zmarł 11 V 1960 w Kiedrzynie. - W. Właźlak, *Ks. Józef Szewczyk (9.03.1895-11.05.1960)*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” (2005) nr 9-11, s. 103-104.

²⁸ AAN, UdSW, sygn. 125/199e, *Pismo S. Woźniaka*, k. 15.

PWRN w Łodzi wystąpiło 8 października 1956 r. do Kurii diecezjalnej w Częstochowie o pozbawienie ks. Stefana Stoińskiego urzędu proboszcza parafii Bolesławiec w terminie do 10 listopada 1956 r. za systematyczne naruszanie postanowień dekretu z 5 sierpnia 1949 r. o ochronie wolności sumienia i wyznania²⁹. Powodem było to, że w niedzielę 13 maja 1956 r. skrytykował z ambyony kierownictwo szkoły w Piaskach za zorganizowanie w tym dniu wycieczki do lasu o godzinie, w której odprawiana była msza św. Co więcej, 3 czerwca tr. ponownie skrytykował szkołę za zorganizowanie w Boże Ciało wycieczki dla dzieci³⁰.

W obronie proboszcza wystąpili parafianie, kierując 23 października 1956 r. pismo do Władysława Gomułki - I Sekretarza KC PZPR. Podkreślali w nim, że ks. Stoiński od 12 lat duszpasterzuje w Bolesławcu. „Cieszy się pod każdym względem opinią bardzo dobrą i zasługuje na ogólne uznanie. Ks. Stoiński jest w pracy ofiarny, współpracuje z ogółem (...), dopomaga biednym i wykonuje swe usługi zgodnie z obowiązującymi przepisami...”. W dalszej części podkreślano, że jest lojalny wobec państwa, a wyrazem tego było m. in. to, że z ambyony nawoływał miejscowych rolników do dostarczania w terminie obowiązkowych dostaw. W święta państwowe przypadające w niedzielę msze św. odprawiał w godzinach wcześniejszych lub późniejszych, ewentualnie skracał nabożeństwo, aby umożliwić ludziom udział w obchodach np. święta pracy. Zgodnie z życzeniem władz nie poświęcił miejscowej OSP nowo zakupionej motopomy. Podkreślono, że w czasie okupacji niemieckiej pracując przymusowo w tartaku w Kluczborku, podtrzymywał na duchu innych Polaków. Zarzucanie ks. Stoińskiemu naruszanie dekretu o wolności sumienia i wyznania uznano za oszczerstwo³¹.

Bp Czajka w piśmie skierowanym 23 października 1956 r. do UdSW podkreślał, że ks. Stoiński, choć wielokrotnie dawał dowody zrozumienia potrzeb państwowych i społecznych, to jednak „nie mógł milczeć, gdy zmuszano dzieci szkolne do opuszczenia mszy św. w niedzielę i uznane przez państwo dni świąteczne, gdy gwałcono ich katolickie sumienia groźbą niedostatecznych stopni. Niestychaną prowokacją wobec wierzeń i uczuć katolickich było urządzenie przymusowej wycieczki dla dzieci w dniu Bożego Ciała, kiedy to wszyscy katolicy biorą udział w tradycyjnej procesji. Z obowiązku duszpasterskiego poinformował i dzieci, i rodziców o przysługujących im prawach w tym względzie (...)”. Biskup wyraził zdziwienie, że nie pociągnięto do odpowiedzialności osób, które faktycznie naruszyły wspomniany dekret, przymuszając dzieci do wzięcia udziału w wycieczce w niedzielę i święto. Wobec powyższego prosił UdSW o zbadanie sprawy i uchylenie decyzji PWRN w Łodzi³².

²⁹ AAN, UdSW, sygn. 47/157, *Pismo bp. Czajki do UdSW*, 23 X 1956, b.p.

³⁰ Tamże, *Pismo kierownika Wydziału do Spraw Wyznań Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi do UdSW w Warszawie*, 5 VII 1956, b.p.

³¹ Tamże, *Pismo parafian z Bolesławca do Władysława Gomułki*, 23 X 1956, b.p.

³² Tamże, *Pismo bp. Czajki do UdSW w Warszawie*, 23 X 1956, b.p.

Efektom podjętych interwencji było uchylenie 20 listopada tr. przez PWRN w Łodzi wcześniej wydanej decyzji i wyrażenie zgody na dalsze pełnienie urzędu proboszcza parafii Bolesławiec. Zmianę decyzji argumentowano tym, że ks. Stoński nie otrzymał za swoją dotychczasową działalność ostrzeżenia, a ponadto udzielał się w ruchu społecznie postępowym księży. Niewątpliwie było to również spowodowane rozpoczynającą się w tym czasie normalizacją stosunków na linii państwo-Kościół, która nastąpiła w okresie odwilży popaździernikowej³³.

Sprzeciw wobec nominacji rządców nowych placówek duszpasterskich

Władze komunistyczne domagały się odwołania duchownych, którym powierzono misję organizowania nowych placówek duszpasterskich. Z taką sytuacją mieliśmy do czynienia w przypadku m. in. ks. Teodora Wiśniowskiego³⁴. W dniu 6 sierpnia 1952 r. został on mianowany wikariuszem kooperatorem parafii Pajęczno z poleceniem zamieszkania w Dworszowicach Pakoszowych, aby służyć potrzebom duchowym tamtejszych wiernych. Bp Goliński, nie wiedząc o wydaniu 9 lutego 1953 r. dekretu o obsadzaniu duchowych stanowisk kościelnych, tego samego dnia ustanowił go administratorem ekspozytury w Dworszowicach Pakoszowych, bez uzyskania wymaganej nowymi przepisami zgody władz państwowych. Stąd 17 lutego 1953 r. Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Radomsku poleciło mu opuszczenie placówki do dnia 25 lutego tr.³⁵ Ten jednakże nie podporządkował się temu zarządzeniu i pozostał na stanowisku aż do 1956 r.³⁶

Podobnie rzecz się miała w przypadku ks. Jana Woźnego³⁷, mianowanego 19 lipca 1952 r. wikariuszem kooperatorem parafii Brzeźnica z siedzibą w Prusic-

³³ Tamże, *Pismo Leona Karwata, kierownika WdSW PWRN w Łodzi do UdSW*, 20 XI 1956, b.p.

³⁴ Ks. Teodor Wiśniowski (1915-1996), święcenia kapłańskie otrzymał 26 VI 1938 r. W charakterze wikariusza posługiwał w Maluszynie (1938-1940), Niegowie (1940-1941), św. Marii Magdaleny w Radomsku (1941-1944), św. Rodziny w Częstochowie (1944-1947), Wieluniu (1947-1948), Zawierciu (1948-1950), MB Anielskiej w Dąbrowie Górniczej (1950-1952). Administrował parafią Lubojna (1956-1959) i św. Andrzeja Boboli w Kiedrzyńcu (1959-1980). Od 1980 r. na emeryturze. – AKMCz, sygn. 150/288, Akta personalne ks. Teodora Wiśniowskiego.

³⁵ Prośba ks. Stanisława Zimorowicza do PWRN w Łodzi o zmianę decyzji władz powiatowych w Radomsku nakazującej ks. Teodorowi Wiśniowskiemu opuszczenie ekspozytury duszpasterskiej w Dworszowicach Pakoszowych, 18 II 1953 r., [w:] *Relacje kościelno-państwowe na przykładzie diecezji częstochowskiej*, s. 244-245.

³⁶ AKMCz, sygn. 150/288, Akta personalne ks. Teodora Wiśniowskiego.

³⁷ Ks. Jan Woźny (1916-2000), święcenia kapłańskie przyjął 8 IV 1945 r. Posługiwał duszpastersko w Rozprzy (1945-1947), św. Jana Chrzyciela w Sosnowcu-Niwce (1947-1949), Kamieńsku (1949-1951), św. Andrzeja Boboli w Sosnowcu (1951-1952), Brzeźnicy (1952-1954). Następnie rezydent, a od 1954 r. wikariusz par. Wniebowzięcia NMP w Sosnowcu. Administrator parafii w Ługach Radłach (1957- 1963), Dąbrowie Zielonej (1963-1989). Od 1989 r., przebywał na emeryturze. – M. Mikołajczyk, *Ks. Jan Woźny (1916-2000)*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 74 (2000) nr 11-12, s. 72-74.

ku. Ekspozytura w tej miejscowości została powołana przez bp. Kubinę 24 grudnia 1942 r. Jednakże na skutek znacznych strat personalnych poniesionych przez diecezję częstochowską w okresie okupacji niemieckiej, ordynariusz nie był w stanie obsadzić wszystkich placówek duszpasterskich. Jedną z nich było Prusicko. Ekspozytura została tu wznowiona wraz ze wspomnianą nominacją ks. Woźnego³⁸. W wytycznych jakie otrzymał RdSW PWRN w Łodzi z UdSW w odniesieniu do tej ekspozytury, nakazano wezwać księdza do PPRN i oświadczyć mu, że nie może na stałe zamieszkiwać w Prusicku i dlatego powinien wrócić do Brzeźnicy. Jeżeli by ten nie zastosował się do tego, należało poruszyć tę kwestię w najbliższej rozmowie z bp. Golińskim³⁹. Wobec powyższego władze zażądały opuszczenia przez duchownego tej miejscowości. Nie wyraziły również zgody na podjęcie pracy w trzech innych placówkach duszpasterskich na terenie województwa łódzkiego⁴⁰.

Bez odpowiedzi pozostała prośba o pozostawienie ks. Woźnego, skierowana 26 maja 1953 r. przez mieszkańców Prusicka i Wólki Prusickiej do prezydenta Bolesława Bieruta. Autorzy zapewniali, że ksiądz nie należy do grona wrogów ustosunkowanych do PRL. W czasie wyborów do sejmiku miał wezwać parafian do udziału w głosowaniu na listę Frontu Narodowego. Zachęcał do udziału w święcie pracy w dniu 1 maja. Dzięki jego interwencji i zachętom adresowanym do rodziców miał podnieść się poziom nauki w miejscowej szkole podstawowej⁴¹.

Zupełnie odmienną opinię wystawił ks. Woźnemu RdSW PWRN w Łodzi pisząc, że nie udzielał się on społecznie, nie brał udziału w zjazdach i konferencjach księży „patriotów”, był ślepo posłuszny biskupowi, a swoją posługę w Prusicku rozpoczął od zorganizowania pielgrzymki pieszej na Jasną Górę, wystawiał misteria religijne, zwoływał zebrania parafialne, budował bez zezwolenia bramy triumfalne. Wobec powyższego uznano, że ks. Woźny nie powinien pozostać w Prusicku. Należało wyrazić zgodę na propozycję Kurii diecezjalnej proponującej zamianę duszpasterzy z Chróścina i Prusicka. Dla ks. Jana Brunaka z Chróścina, przyście do trzykrotnie liczniejszego Prusicka, byłoby nagrodą za jego dotychczasową pozytywną postawę⁴².

Niewiele również wskórała wizyta trzyosobowej delegacji z Prusicka w UdSW w Warszawie 28 czerwca 1953 r. Minister Antoni Bida podtrzymał kategoryczny nakaz opuszczenia Prusicka przez ks. Woźnego, ale jednocześnie stwierdził, że w charakterze wikariusza może on pracować w każdej parafii⁴³.

³⁸ AKMCz, sygn. 150/294, Pismo bp. Zdzisława Golińskiego do ks. Jana Woźnego, 19 VII 1952 r., b.p.

³⁹ Tamże, *Pismo UdSW do PWRN w Łodzi*, I 1953, k. 1.

⁴⁰ Tamże, *Pismo PWRN w Łodzi do UdSW w Warszawie*, 14 XI 1952, k. 5; AKMCz, sygn. 150/294, *Pismo bp. Golińskiego do PWRN w Łodzi*, 19 VI 1953 r., b.p.

⁴¹ AAN, UdSW, sygn. 37/66, *Pismo mieszkańców Prusicka i Wólki Prusickiej do prezydenta Bieruta*, 26 V 1953, k. 1-4.

⁴² Tamże, *Pismo PWRN w Łodzi do UdSW*, 14 VII 1953 r., k. 15.

⁴³ AKMCz, sygn. 150/294, *Notatka dotycząca rozmowy delegacji z Prusicka z ministrem Bidą w dniu 28 czerwca 1953 r.*, b.p.

Wbrew jednak tym zapewnieniom, kiedy bp Goliński 29 lipca 1953 r. zwolnił go ze stanowiska ekspozyta w Prusicku i zamierzał ustanowić go wikariuszem parafii Wniebowzięcia NMP w Sosnowcu, tamtejsze władze nie wyraziły na to zgody⁴⁴. Uzasadniały to tym, że ks. Woźny nie złożył ślubowania na wierność PRL oraz nie został przeniesiony zgodnie z postanowieniami dekretu lutowego⁴⁵. Ordynariusz w ten sposób został zmuszony do zawieszenia ks. Woźnego w obowiązkach wikariuszowskich i przyznania mu jedynie statusu rezydenta⁴⁶. Dopiero po kolejnych odwołaniach do UdSW i złożeniu ślubowania 23 lutego 1954 r., PWRN w Stalinogrodzie 16 lipca 1954 r. wyraziło zgodę na powierzenie ks. Woźnemu stanowiska wikariusza parafii Wniebowzięcia NMP w Sosnowcu⁴⁷.

Analogiczne przeszkody wystąpiły w przypadku mianowania duszpasterza w Popowie. Bp Kubina powołał tu 7 marca 1941 r. „wikarię wieczystą”, wydzielając ją z parafii Wąsosz. Placówkę duszpasterską nazwano „wikarią”, a nie ekspozyturą ze względu na niemieckie władze okupacyjne, dla których nazwa ta była bardziej zrozumiała. Pierwszym duszpasterzem był ks. Marian Minor. Po zakończeniu wojny ze względu na braki personalne bp Kubina był zmuszony zabrać księży z małych ośrodków duszpasterskich, w tym również z Popowa. W tej sytuacji opiekę duszpasterską ponownie przejął proboszcz z Wąsosza. Sytuacja ta trwała do 1953 r., kiedy to bp Goliński podjął staranie o ustanowienie ks. Zdzisława Musialika⁴⁸ administratorem tutejszej ekspozytury. Władze komunistyczne nie wyraziły na to zgody, o czym poinformowały pismem z dnia 5 września 1953 r. W dniu 24 października zażądano, aby ks. Musialik bezwzględnie opuścił Popów po niedzielnym nabożeństwie. Nie spełniono prośby bp. Golińskiego, wnoszącego o jego pozostawienie do czasu zatwierdzenia następcy. Ordynariusz zwracał uwagę, że parafia nie może pozostać bez kapłana, ponieważ w październiku odbywają się nabożeństwa różańcowe, a w pierwszych dniach listopada oktawalne dni modlitw za zmarłych. Przy czym proboszcz z Wąsosza ze względu na zły stan zdrowia nie był w stanie obsługiwać dwóch

⁴⁴ Tamże, *Pismo bp. Golińskiego do ks. J. Woźnego*, 29 VII 1953 r., b.p.; Tamże, *Pismo PWRN w Stalinogrodzie do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 5 IX 1953 r., b.p.

⁴⁵ Tamże, 3 XI 1953 r., b.p.

⁴⁶ Tamże, *Pismo Kurii Diecezjalnej do ks. J. Woźnego*, 18 XI 1953 r., b.p.

⁴⁷ Tamże, *Pismo PWRN w Stalinogrodzie*, 16 VII 1954 r., b.p.

⁴⁸ Ks. Zdzisław Musialik (1923-1997), święcenia kapłańskie przyjął 24 VI 1951 r. Jako wikariusz posługiwał w parafiach: Osjaków (1951-1952), Siemkowice (1952-1953), Wąsosz (1953), św. Lamberta w Radomsku (1953-1955). Następnie przeniósł się do diecezji wrocławskiej. W celu podjęcia studiów w 1962 r. wyjechał do Francji, a rok później do USA. W 1972 r. uzyskał doktorat z historii. W 1975 r. powrócił do Polski. Był proboszczem w parafii Małyń (1975-1979), Golina (1979-1980), Goliszew k. Kalisza (1981-1983), Zadzim (1983-1988), Radziejów (1988-1991). Od 1991 r. na emeryturze – Ł.S. Kopera, *Musialik Zdzisław Marian (1923-1997)*, [w:] *Radomszczański Słownik Biograficzny*, t. 1, red. G. Mieczynski, Radomsko 2017, s. 127-128.

parafii⁴⁹. W zaistniałej sytuacji ks. Musialik został przeniesiony do parafii św. Lamberta w Radomsku, a Kuria diecezjalna rozpoczęła starania o uzyskanie zgody na mianowanie administratorem wikarii w Popowie ks. Stanisława Bierońskiego⁵⁰.

Utrudnienia w przenoszeniu księży

Władze komunistyczne utrudniały ordynariuszowi dokonywanie translokacji księży. Odnosiło się to również do polityki personalnej dotyczącej wikariuszy. Przykładem może być ks. Eugeniusz Stefaniak⁵¹. Dwukrotnie, 9 marca i 4 lipca 1956 r., PWRN WdSW w Stalinogrodzie nie wyraziło zgody, nie podając przy tym żadnych powodów, na jego przeniesienie z Żarek na równorzędne stanowisko w parafii Wieluń⁵². Natomiast 3 sierpnia 1956 r. wyrażono zgodę na przeniesienie na stanowisko wikariusza w parafii św. Antoniego w Częstochowie. Również w późniejszym czasie, władze nie zgłaszały zastrzeżeń, co do jego nominacji na stanowisko proboszcza w parafiach: Brzeziny Wielkie, Maluszyn, Widzów, Kobieli Wielkie⁵³.

Wpływno również na termin dokonywanych przenoszeń. PWRN w Łodzi 2 marca 1955 r. wyraziło zgodę na zwolnienie ze stanowiska proboszcza i dziekana ks. Jana Placka⁵⁴, zastrzegając jednak, że opuści on zajmowane stanowiska

⁴⁹ Pismo bp. Golińskiego do Józefa Koszutskiego, przewodniczącego WRN w Stalinogrodzie, w sprawie mianowania administratorem ekspozytury w Popowie ks. Zdzisława Musialika, 26 X 1953 r. [w:] *Relacje kościelno-państwowe na przykładzie diecezji częstochowskiej...* s. 320-321; Pismo bp. Czajki do PWRN w Stalinogrodzie w sprawie wikarii wieczystej w Popowie, 13 XI 1953 r. [w:] *Relacje kościelno-państwowe na przykładzie diecezji częstochowskiej*, s. 325-328.

⁵⁰ Tamże, s. 328.

⁵¹ Ks. Eugeniusz Stefaniak (1925-2010), święcenia kapłańskie przyjął 24 VI 1951 r. Posługiwał duszpastersko w Sulmierzycach (1951-1954), Żarkach (1954-1956), św. Antoniego w Częstochowie (1956-1969). Od 1969 r. był administratorem tymczasowym, a od 1975 r. administratorem par. w Brzezinach Wielkich. Następnie administrował parafią w Maluszynie (1980-1983), Widzowie (1983-1985), Kobieliach Wielkich (1985-1988). Od 1988 przebywał na emeryturze. – P. Wolnicki, *Ks. Eugeniusz Leopold Stefaniak (1925-2010)*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 84 (2010) nr 1-3, s. 126-128.

⁵² AKMCz, sygn. 150/450, *Pismo PWRN WdSW w Stalinogrodzie do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 9 III 1956 r., b.p.; Tamże, *Pismo PWRN WdSW w Stalinogrodzie do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 4 VII 1956 r., b.p.

⁵³ P. Wolnicki, *Ks. Eugeniusz Leopold Stefaniak*, s. 126-128.

⁵⁴ Ks. Jan Placek (1903-1965), święcenia kapłańskie przyjął 15 VII 1928 r. Jako wikariusz posługiwał w parafiach: Kalej, Przystajń. Następnie był prefektem szkół powszechnych w Częstochowie, a od grudnia 1930 r. wikariuszem parafii św. Rodziny w Częstochowie, a następnie w Będzinie (1932-1935) i Brzeźnicy (1935-1937). Od 1937 r. administrował parafią Jedlno, a od 1946 r. parafią Brzeźnica. Dziekan dekanatu brzeźnickiego. Od 1955 r. kapelan Zakładu Specjalnego dla Dorosłych i Sióstr Honoratek w Częstochowie, a następnie od 1958 r. wikariusz parafii św. Rodziny w Częstochowie. W latach 1960-1962 notariusz w Sądzie Biskupim w Częstochowie, od 1962 r. kapelan Zgromadzenia Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego w Częstochowie. Pracował również w Archiwum Kurii Diecezjalnej w Częstochowie. – AACz, sygn. AP 165, Akta personalne ks. Jana Placka.

nie wcześniej niż w czerwcu tr:⁵⁵.

Na podstawie dekretu lutowego władze państwowe nie wyrażały zgody na zwolnienie z dotychczasowych stanowisk kapłanów mających zamiar wstąpić do zakonów. Z taką sytuacją mieliśmy do czynienia w przypadku ks. Antoniego Turbańskiego⁵⁶, administratora parafii Mokrsko. Pismem z 31 marca 1954 r. prosił on bp. Golińskiego o zgodę na zwolnienie z diecezji w celu wstąpienia do zakonu oo. franciszkanów⁵⁷. Kuria Diecezjalna pismem z 19 maja 1954 r. powiadomiła PWRN w Łodzi o zamiarze zwolnienia ks. Turbańskiego ze stanowiska administratora parafii Mokrsko⁵⁸. Władze nie wyraziły jednak na to zgody, być może sądząc, że ordynariusz chce w ten sposób ukarać księdza zaliczanego do grona sympatyków tzw. ruchu księży „patriotów”⁵⁹. PWRN w Stalinogrodzie nie wyraziło natomiast zgody na pobyt ks. Turbańskiego w parafii Porąbka, gdzie zastępował chorego ks. Franciszka Datę⁶⁰. Odnotować należy, że ostatecznie 15 lutego 1955 r. ks. Turbański został zwolniony z obowiązków diecezjalnych, co umożliwiło mu wstąpienie do zakonu oo. franciszkanów.

3. Ingerowanie w politykę personalną w latach 1956-1989

Podstawa prawna

Przełom polityczny i zmiany personalne w najwyższych władzach partyjnych jakie nastąpiły na VIII Plenum KC PZPR (19-21 października 1956 r.) doprowadziły do istotnej modyfikacji polityki wyznaniowej. Na licznych wiecach organizowanych w całej Polsce domagano się uwolnienia prymasa Wyszyńskiego. Ten jednakże uzależnił swój powrót do Warszawy od spełnienia przez władze kilku warunków: wznowienia pracy Komisji Mieszanej, umożliwienia powrotu biskupom usuniętym z diecezji, przywrócenia autentycznej prasy katolickiej, a przede wszystkim zniesienia dekretu o obsadzaniu stanowisk duchownych z 1953 r. Władze ze względów taktycznych, w celu ustabilizowania sytuacji w kraju, zdecydowały się na normalizację stosunków z Kościołem. Nie można było jednak

⁵⁵ Tamże, *Pismo PWRN w Łodzi do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 2 III 1955, b.p.

⁵⁶ Ks. Antoni Turbański (1911-2008), święcenia kapłańskie przyjął 26 VI 1938 r., Posługę wikariuszowską pełnił w następujących parafiach: Przyrów (1938-1942), Mstów (1942-1944), Rozprza (1944) i w Bogdanowie z misją posługi wśród wiernych w Woli Krzysztoporskiej. Od 1949 r. administrator parafii w Kiełczygłowie, a od 1953 w Mokrsku. Od 1955 r. w Zakonie Braci Mniejszych św. Franciszka. W zakonie przyjął imię Pius – AKMCz, sygn. brak, *Akta personalne ks. Antoniego Turbańskiego*.

⁵⁷ Tamże, *Pismo ks. A. Turbańskiego do bp. Golińskiego*, 31 III 1954, b.p.

⁵⁸ Tamże, *Pismo Kurii Diecezjalnej w Częstochowie do PWRN w Łodzi*, 19 V 1954, b.p.

⁵⁹ Tamże, *Pismo PWRN w Łodzi do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 16 VI 1954 r., b.p.

⁶⁰ Tamże, *Pismo PWRN w Stalinogrodzie do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 29 XI 1954 r., b.p.

tego osiągnąć bez zwolnienia prymasa z aresztu i realizacji jego postulatów⁶¹. W rezultacie zniesiono dekret lutowy, a zastąpiono go dekretem Rady Państwa z 31 grudnia 1956 r. „o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych”⁶². Stanowił on, że w przypadku mianowania arcybiskupów, biskupów diecezjalnych i koadiutorów rząd miał prawo wnieść zastrzeżenia w ciągu 3 miesięcy, a wobec proboszczów i administratorów analogiczne prawo w ciągu 30 dni od zawiadomienia przysługiwało właściwemu terytorialnie prezydium wojewódzkiej rady narodowej. Niezłożenie zastrzeżenia w wyznaczonych terminach oznaczało wyrażenie zgody na nominację danego kandydata. Niezwykle istotny okazał się w świetle późniejszej praktyki artykuł 7, który określał, że w przypadku szkodliwej dla państwa działalności duchownego władze mają prawo zwrócić się do władz kościelnych o pozbawienie go zajmowanego stanowiska kościelnego. Skazanie kapłana przez sąd na utratę praw publicznych powodowało automatyczne usunięcie z zajmowanego stanowiska⁶³.

Dla strony kościelnej postanowienia dekretu stanowiły postęp w stosunku do dotąd obowiązujących rozwiązań prawnych, choć dalekie były od oczekiwań. Przede wszystkim uległa zmniejszeniu restrykcyjność poszczególnych sformułowań oraz ograniczenie liczby stanowisk, których obsadzanie wymagało zgody władz państwowych (dekret lutowy mówił ogólnie o stanowiskach kościelnych). O przyszłości stosunków państwowo-kościelnych zdecydować miały jednak nie szczegółowe zapisy prawne, ale bieżąca polityka administracji państwowej wobec duchowieństwa⁶⁴.

Nieudana próba pozbawienia urzędu dziekańskiego ks. Błażeja Kawalca

25 października 1957 r. PWRN WdSW w Łodzi zwrócił się do bp. Golińskiego z wnioskiem o pozbawienie ks. Błażeja Kawalca⁶⁵ funkcji dziekana dekanatu praszковского⁶⁶. Powodem było skrytykowanie z ambony 14 lipca 1957 r. kierownika Tadeusza Kupca i nauczycieli miejscowej szkoły podstawowej za zorganizowanie wycieczki dla dzieci w niedzielę i uniemożliwienie im w ten sposób

⁶¹ A. Dudek, R. Gryz, *dz. cyt.*, s. 106-111.

⁶² Dziennik Ustaw RP 1957, nr 1, poz. 6.

⁶³ Tamże.

⁶⁴ A. Dudek, R. Gryz, *dz. cyt.*, s. 112.

⁶⁵ Ks. Błażej Kawalec (1909-1994), święcenia kapłańskie przyjął 29 VI 1934, pełnił posługę wikariuszowską w parafiach: Praszka (1934-1937), Czeladź (1937-1939), św. Rodziny w Częstochowie (1939-1949). W latach 1943-1949 administrator Domu Księży Emerytów w Częstochowie. Od 1949 r. administrował parafią Praszka. w 1988 r. przeszedł na emeryturę. - M. Mikołajczyk, *Ks. Błażej Kawalec (1 II 1909 – 14 II 1994)*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” (1994) nr 3, s. 37-39.

⁶⁶ AAN, UdSW, sygn. 56/132, *Pismo kierownika WdSW PWRN w Łodzi do UdSW w Warszawie*, 12 IX 1958, b.p.; AKMCz, sygn. 150/63, *Pismo PWRN w Łodzi do bp Golińskiego*, 25 X 1957, b.p.

uczestnictwa we mszy św. Szczególne oburzenie wywołały słowa, że w ten sposób wychowuje się młode pokolenie na bandytów⁶⁷.

Incydent został opisany na łamach „Głosu Nauczycielskiego”, organu prasowego Związku Nauczycielstwa Polskiego. Ponadto zamieszczono treść pisma PWRN w Łodzi do bp. Golińskiego w sprawie ks. Kawalca⁶⁸. Z ostrym protestem wystąpiła Kuria diecezjalna, ubolewając, że opublikowano pismo do niej skierowane, zanim zdążyła zająć wobec niego stanowisko. Uznano to za próbę wywarcia na nią nacisku, a „tego rodzaju posunięcia ani w sferze stosunków między poszczególnymi ludźmi, ani między władzami nie należą do najlepszego tonu. Jest ten fakt dla Kurii Diecezjalnej tym przykrzejszy, że stanowi czy zapowiada coś nowego, czego dotąd w stosunkach między PWRN a Kurią Diecezjalną nigdy nie było”⁶⁹. Mało przekonująca była odpowiedź nadesłana przez PWRN w Łodzi informująca o tym, że opublikowanie artykułu nastąpiło bez porozumienia się z tutejszym Prezydium⁷⁰.

Bp Goliński powołał specjalną komisję, mającą na celu zbadanie okoliczności przemówienia ks. Kawalca i następstw jakie miało ono wywołać. Ustaliła ona, że proboszcz praszkowski nie wypowiedział słów jakie mu przypisywano. Jego przemówienie nie stanowiło ataku na kierownika, lecz było apelem skierowanym do rodziców, aby wzięli odpowiedzialność za religijne wychowanie dzieci i dopilnowali obowiązku uczestnictwa w niedzielnej mszy św. Znamienne było to, że Tadeusz Kupiec, pomimo dwukrotnie skierowanej do niego prośby, nie odpowiedział na pytanie o okoliczności znieważenia jego osoby, lecz jedynie odesłał komisję do ZNP. W rezultacie bp Goliński odrzucił żądanie PWRN o pozbawienie ks. Kawalca stanowiska dziekana⁷¹.

Pomimo, że PWRN nie podzieliło stanowiska biskupa⁷², to jednak ostatecznie w wyniku rozmów przeprowadzonych 24 kwietnia 1958 r. przez ks. Władysława Karlika, kanclerza kurii z przewodniczącym PWRN i kierownikiem WdSW tegoż Prezydium pozostawiono ks. Kawalca na stanowisku dziekańskim⁷³.

Zastrzeżenia przeciw nominacji proboszczów

Władze komunistyczne wносиły zastrzeżenia przeciwko mianowaniu proboszczami kapłanów, którzy nie realizowali postanowień wynikających z poro-

⁶⁷ Tamże, *Pismo PWRN w Łodzi do bp. Golińskiego*, 25 X 1957, b.p.

⁶⁸ K. Ladra, *Protestujemy*, „Głos Nauczycielski” z 3 X 1957 r.

⁶⁹ AKMCz, sygn. 150/63, *Pismo Kurii Diecezjalnej do Przewodniczącego PWRN w Łodzi*, 12 XI 1957, b. p.

⁷⁰ Tamże, *Pismo PWRN do bp. Golińskiego*, 9 XII 1957, b.p.

⁷¹ Tamże, *Pismo bp. Golińskiego do Czesława Pabisiaka, zastępcy Przewodniczącego PWRN w Łodzi*, 22 I 1958, b.p.

⁷² Tamże, *Pismo PWRN w Łodzi do bp. Golińskiego*, 6 III 1958.

⁷³ Tamże, *Notatka ks. Karlika z konferencji w gmachu PWRN w Łodzi*, 24 IV 1958, b.p.

zumienia z 14 kwietnia 1950 r.⁷⁴ Jednym z wielu tego typu przykładów była decyzja PWRN w Katowicach z 23 sierpnia 1961 r., wnosząca zastrzeżenia przeciwko mianowaniu ks. Władysława Kasprzaka⁷⁵, profesora Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie, proboszczem parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Sosnowcu. W uzasadnieniu wskazano, że nie realizował on wytycznych wynikających z 1 i 2 punktu porozumienia Rządu PRL z Episkopatem Polski z 14 kwietnia 1950 r.⁷⁶, jak również nie szanował prawa i władzy państwowej. Wobec powyższego nie gwarantował właściwej postawy obywatelskiej do zajmowania samodzielnego stanowiska kościelnego w tak poważnej placówce duszpasterskiej, na którą był proponowany⁷⁷. Władze diecezjalne odwołały się od tej decyzji do UdSW, uzasadniając że wytoczone przeciw ks. Kasprzakowi zarzuty były niesłuszne. Powodem odmownej decyzji był incydent związany z kontrolą biblioteki seminaryjnej, do której nie chciał on dopuścić. Kiedy jednak Komisja okazała nakaz rewizji wycofał swój sprzeciw. Wezwany do PWRN w Krakowie wyjaśnił całą sprawę, ale dodatkowo usłyszał zarzut nielojalności wobec państwa, czego dowodem miało być kazanie jakie wygłosił w kościele oo. karmelitów w Krakowie. Ks. Kasprzak oświadczył, że nigdy nie głosił kazań w tym kościele⁷⁸. Pismem z 24 października 1961 r. UdSW powiadomił Kurie, że sprawa ks. Kasprzaka znajduje się jeszcze w toku szczegółowego badania i nie może być załatwiona w terminie określonym w art. 32 par. 1 kodeksu postępowania administracyjnego. Ostateczna decyzja miała zostać wydana do dnia 30 listopada 1961 r. W tej sytuacji bp Goliński, nie chcąc przedłużać całej spr-

⁷⁴ M. Stępień, *Działania podejmowane przez władze diecezjalne w związku z dekretem Rady Państwa PRL z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, na przykładzie wybranych diecezji*, „Prawo Kanoniczne” 59 (2016) nr 2, s. 124.

⁷⁵ Ks. Władysław Kasprzak (1909-1969), święcenia kapłańskie przyjął w 1936 r. Po studiach na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie powrócił do diecezji i pełnił funkcję wikariusza w Targoszycach i w par. św. Lamberta w Radomsku, a następnie był prefektem etatowym w Szkole Powszechnej nr 1 w Częstochowie oraz kapelanem w Schronisku św. Antoniego dla Paralityków i Sierot. Po zakończeniu wojny podjął obowiązki prefekta w Państwowym Męskim Gimnazjum i Liceum im. H. Sienkiewicza w Częstochowie, a następnie w CzSD w Krakowie. Od 1956 r. wice-rektor, a od 1962 r. rektor CzSD, od 1968 r. proboszcz par. św. Lamberta w Radomsku. – J. Kapuściński, *Kasprzak Władysław (1909-1969)*, [w:] *Radomszczański Słownik Biograficzny*, t. 1, red. G. Mieczyski, Radomsko 2017, s. 81-82.

⁷⁶ Porozumienie składało się z 19 punktów. Punkt 1 głosił, że: „Episkopat wezwie duchowieństwo, aby w pracy duszpasterskiej zgodnie z nauką Kościoła nauczało wiernych poszanowania prawa i władzy państwowej”. Punkt 2: „Episkopat wezwie duchowieństwo, aby w swej działalności duszpasterskiej nawoływało wiernych do wzmoczonej pracy nad odbudową kraju i nad podniesieniem dobrobytu Narodu” – Porozumienie zawarte między przedstawicielami rządu Rzeczypospolitej Polskiej i Episkopatu Polski z 14 kwietnia 1950 r., [w:] P. Raina, *Kościół katolicki a państwo...*, s. 232-235.

⁷⁷ AACz, sygn. AP 334, *Pismo Władysława Dyby, kierownika WdSW PWRN w Katowicach*, 23 VIII 1961 r., b.p.

⁷⁸ Tamże, *Pismo Kurii Diecezjalnej do PWRN w Katowicach*, 31 VIII 1961 r., b.p.

wy, a jednocześnie nie mając pewności pozytywnego jej załatwienia, wysunęła innego kandydata w osobie ks. Franciszka Pudełko⁷⁹, co do którego PWRN w Katowicach nie zgłosiło zastrzeżeń⁸⁰. Ks. Kasprzak pozostał na dotychczasowym stanowisku. Po niespodziewanej śmierci dotychczasowego rektora Częstochowskiego Seminarium Duchownego ks. Juliana Nowaka, który zmarł 23 marca 1962 r., został on 27 marca tr. mianowany jego następcą⁸¹. W dniu 30 września 1968 r. został mianowany proboszczem parafii św. Lamberta w Radomsku⁸².

Władze państwowe przedstawiając zastrzeżenia do nominacji proboszczów konsekwentnie posługiwały się argumentami niedopełnienia obowiązku rejestracji punktów katechetycznych⁸³ i nakazu prowadzenia ksiąg inwentarzowych⁸⁴. Takie zarzuty podniesiono wobec m.in. ks. Artura Pietrusińskiego⁸⁵, dotychczasowego proboszcza parafii Parzymiechy którego ordynariusz w 1966 r. zamierzał przenieść na analogiczne stanowisko do Bogdanowa⁸⁶. PWRN w Łodzi w decyzji

⁷⁹ *Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej 1978*, red. J. Związek, Częstochowa 1978, s. 480.

⁸⁰ AACz, sygn. AP 334, *Pismo UdSW w Warszawie do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 9 XI 1961 r., b.p.

⁸¹ J. Kapuściński, *Rektorzy Częstochowskiego Seminarium Duchownego w latach 1926-2011*, „Veritati et Caritati” 2 (2014), s. 390-391.

⁸² AACz, sygn. AP 334, *Pismo PWRN w Łodzi do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 27 IX 1968 r., b.p.

⁸³ Na mocy zarządzenia Ministra Oświaty z 19 VIII 1961 r. w sprawie prowadzenia punktów katechetycznych nauka religii miała być prowadzona w punktach katechetycznych. Mogły zostać one zorganizowane w kościołach lub innych do tego celu przystosowanych pomieszczeniach parafialnych dla dzieci, których rodzice sobie tego życzyli. Nauczyciele religii, musieli posiadać zezwolenie na prowadzenie lekcji religii od właściwego inspektora szkolnego. Funkcję tę mogli pełnić kapłani diecezjalni i osoby świeckie. Punkty katechetyczne należało zarejestrować w inspektoracie oświaty. Z racji nauczania religii w punktach katechetycznych administrator parafii otrzymywał pensje w wysokości 1000 zł miesięcznie, a nauczyciel świecki 700 zł. Natomiast nie wolno było pobierać żadnych opłat od dzieci. Kolejne przepisy (instrukcja z 21 września 1961 r.) zobowiązywały administratorów do składania raz w r. sprawozdania z działalności punktów katechetycznych, prowadzenia ewidencji dzieci uczęszczających na religię. – N. Pikuła, *Pozaszkolne nauczanie religii dzieci i młodzieży w diecezji częstochowskiej (1961-1990)*, Kraków 2009, s. 63-66.

⁸⁴ 20 lutego 1962 r. minister finansów wydał rozporządzenie w sprawie prowadzenia ksiąg inwentarzowych przez kościelne osoby prawne oraz zakony i kongregacje duchowne. Podstawowym celem tego aktu było stworzenie szczelnego systemu ewidencji mienia kościelnego, a przez to usprawnienie egzekucji systematycznie rosnących zaległości podatkowych. W księdze inwentarzowej znaleźć się miały „wszystkie składniki majątku nieruchomości i ruchomego”, w tym również przedmioty kultu religijnego (monstrancje, kielichy mszalne, ornaty itp.). Zgodnie z poleceniem biskupów księży i zakonnicy w przeważającej części odmówili prowadzenia ksiąg inwentarzowych, na co administracja państwowa odpowiedziała represjami finansowymi. – A. Dudek, R. Gryz, *dz. cyt.*, s. 197-198.

⁸⁵ Ks. Artur Pietrusiński (1908-1996), święcenia kapłańskie przyjął 7 VII 1935 r. Posługiwał duszpastersko w Blachowni (1935-1938), Truskolasach (1938-1940), Dankowie (o 1940). Od 1942 r. administrował parafią w Dankowie i Parzymiechach. Formalnie administratorem par. Parzymiechy został mianowany 4 IX 1945 r., a proboszczem 25 I 1957 r. W latach 1971 -1984 proboszcz par. Truskolasy. Od 1984 r. przebywał na emeryturze – J. Związek, *Ks. Artur Mieczysław Pietrusiński (1908-1996)*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 70 (1996) nr 5-6, s. 47-50.

⁸⁶ AKMCz, sygn. 150/323, *Pismo Kurii Diecezjalnej w Częstochowie do PWRN w Łodzi*, 21 VI 1966 r., b.p.

z 18 lipca 1966 r. uzasadniało, że w dotychczasowej swej działalności nie respektował on obowiązkowych zarządzeń Ministra Oświaty w sprawie prowadzenia punktów katechetycznych i rozporządzenia Ministra Finansów z 20 lutego 1962 r. w sprawie prowadzenia ksiąg przez kościelne osoby prawne⁸⁷. W tej sytuacji pozostał on w Parzymiechach. Dopiero pięć lat później PWRN w Katowicach nie zgłosiło zastrzeżeń przeciw mianowaniu go proboszczem parafii Truskolasy⁸⁸.

Analogiczne zarzuty wysunięto wobec ks. Edwarda Stasiewicza⁸⁹, którego władze diecezjalne w 1966 r. zamierzały mianować proboszczem parafii Rędziny⁹⁰. Nie można wykluczyć, że dodatkowe znaczenie miała wroga postawa tegoż kapłana wobec PRL, wyrażająca się w posłudze kaznodziejskiej, odwiedzaniu członków PZPR w domach i nakłanianiu do wierzeń religijnych, odczytanie w całości listu Episkopatu o świadomym macierzyństwie⁹¹. W tej sytuacji bp Baręła wysunął innego kandydata - ks. Mariana Kubisia, wobec którego nie wniesiono zastrzeżeń⁹². Natomiast władze wyraziły zgodę na mianowanie ks. Stasiewicza proboszczem w Krzepicach, co stało się faktem 8 czerwca 1966 r.⁹³

Warto zwrócić uwagę na wielokrotne blokowanie translokacji dotyczących ks. Władysława Maciąga⁹⁴. Gdy w 1967 r. został zaproponowany na stanowisko proboszcza parafii pw. św. Marcina w Kłobucku⁹⁵, PWRN w Katowicach wniosło zastrzeżenia, ponieważ kandydat w swej dotychczasowej działalności nie

⁸⁷ Tamże, *Pismo PWRN WdSW w Łodzi do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 18 VII 1966 r., b.p.

⁸⁸ Tamże, *Pismo PWRN w Katowicach do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 8 VII 1971 r., b.p.

⁸⁹ Ks. Edward Stasiewicz (1914-2004), święcenia kapłańskie przyjął 20 VI 1937 r. Jako neoprezbiter posługiwał w Krzepicach (1937-1941). Następnie administrował parafią Złochowice (1941-1943) i Starokrzepice (1943-1957). Następnie był proboszczem w Porębie (1957-1966), a od 1966 r. w Krzepicach (1966-1989). Od 1989 r. przebywał na emeryturze - S. Zabraniak, *Ks. Edward Stasiewicz (23.01.1914 - 18.08.2004)*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” (2004) nr 8-9, s. 75-77; P. Kostrzewski, *Represje władzy komunistycznej wobec ks. Edwarda Stasiewicza w latach 1945-1989*, [w:] *Człowiek w okowach systemu. Postawy, kariery i ułomności ludzkie w chwilach próby*, red. R. Majzner, Radomsko 2012, s. 125-138.

⁹⁰ AKMCz, sygn. 150/236, *Pismo Kurii Diecezjalnej w Częstochowie do PWRN w Katowicach*, 28 IV 1966 r., b.p.

⁹¹ P. Kostrzewski, *Ks. Edward Stasiewicz (1914-2004) duszpasterz i działacz społeczny*, Częstochowa 2013, s. 65.

⁹² *Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej 1978*, s. 365.

⁹³ P. Kostrzewski, *Ks. Edward Stasiewicz (1914-2004) duszpasterz i działacz społeczny*, s. 67.

⁹⁴ Ks. Władysław Maciąg (1916-2003) święcenia kapłańskie przyjął 22 V 1941 r. Posługę wikariuszowską pełnił w par.: Opatrności Bożej w Częstochowie, Kobielach Wielkich, Mierzynie, Mrzygłodzie, Porąbce. Administrował parafią w Wilkowiecku (1946-1950), Borze Zapilskim (1950-1959). Następnie był proboszczem w Gnaszynie (1959-1962), Błachowni (1962-1970), Osjakowie (1970-1975), św. Jana Chrzciciela w Sosnowcu (1975-1978), Podwyższenia Krzyża św. w Częstochowie (1978-1983), Niepokalanego Poczęcia NMP w Sosnowcu (1983-1984) i św. Lamberta w Radomsku (1983-1991). Od 1991 r. przebywał na emeryturze - J. Kapuściński, *Maciąg Władysław (1916-2003)*, [w:] *Radomszczański Słownik Biograficzny*, t. 1, s. 115-116.

⁹⁵ AKMCZ, sygn. 150/136, *Pismo Kurii Diecezjalnej w Częstochowie do PWRN w Katowicach*, 11 V 1967 r., b.p.

respektował zarządzeń państwowych w zakresie prowadzenia księgi inwentarzowej i rejestracji punktów katechetycznych⁹⁶. Wobec tego władze kościelne wycofały się z tej propozycji, pozostawiając ks. Maciąga na dotychczasowej placówce w Blachowni. Trzy lata później miał on zostać przeniesiony na analogiczne stanowisko w parafii Osjaków⁹⁷. Niestety i tym razem PWRN w Łodzi zgłosiło zastrzeżenia, ponieważ w trakcie przeprowadzonej z nim rozmowy 4 maja 1970 r. nie dał gwarancji respektowania zarządzeń państwowych. Wobec tego władze nie mogły zaakceptować powierzenia parafii księdzu zakładającemu z góry niepodporządkowanie się obowiązującym przepisom⁹⁸. Kuria odwołała się od tej decyzji do UdSW, podkreślając, że PWRN w Łodzi wnosząc zastrzeżenia podało stereotypowe uzasadnienie, powołując się na księgę inwentarzową i punkty katechetyczne. Decyzja była niesprawiedliwa i krzywdząca wobec ks. Maciąga, który był „kapłanem spokojnym, prostolinijnym, pracowitym, dalekim od wszelkich rozgrywek, walk czy też zaczepek kierowanych pod adresem władz państwowych”. Podkreślono, że nigdy nie otrzymał od władz upomnienia czy ostrzeżenia. Władze nigdy nie zwracały się z zarzutem wobec niego. Nie omieszkało zauważyć, że PWRN w Łodzi zgłosiło zastrzeżenia przy obsadzie wszystkich ważniejszych parafii, czym znacznie utrudniało biskupowi częstochowskiemu administrowanie diecezją⁹⁹.

Bp Bareła, nie czekając na decyzję UdSW, mianował 3 czerwca 1970 r. ks. Maciąga tymczasowym administratorem parafii Osjaków¹⁰⁰. Wkrótce okazało się, że UdSW utrzymał zaskarżoną decyzję w mocy. Podkreślono, że osoba, która nie zamierza przestrzegać porządku prawnego PRL dyskwalifikuje się jako kandydat na stanowisko proboszcza parafii, gdyż zachowanie takie nie da się pogodzić z treścią ślubowania wymaganego w art. 6 dekretu z 31 grudnia 1956 o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych oraz z art. 4 Konstytucji PRL, mówiącego o tym, że „ściśle przestrzeganie praw PRL jest podstawowym obowiązkiem każdego organu Państwa i każdego obywatela”¹⁰¹. Decyzja UdSW nie spowodowała odwołania ks. Maciąga z Osjakowa. Skrupulatne przestrzeganie decyzji władz państwowych w zakresie polityki personalnej doprowadziłoby do jej całkowitego sparaliżowania.

W dniu 29 listopada 1974 r. bp Franciszek Musiel powiadomił PWRN w Łodzi WdSW, że biskup częstochowski w celu ustabilizowania obsady parafii Osjaków zamierza mianować ks. Maciąga, jej dotychczasowego tymczasowego ad-

⁹⁶ Tamże, *Pismo PWRN w Katowicach*, 1 VI 1967 r., b.p.

⁹⁷ Tamże, *Pismo Kurii Diecezjalnej w Częstochowie do PWRN w Łodzi*, 13 IV 1970 r., b.p.

⁹⁸ Tamże, *Pismo Prezydium WRN w Łodzi do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 7 V 1970 r., b.p.

⁹⁹ Tamże, *Pismo Kurii Diecezjalnej w Częstochowie do UdSW w Warszawie z dnia 14 V 1970 za pośrednictwem PWRN w Łodzi*, b.p.

¹⁰⁰ Tamże, *Pismo bp Bareły do ks. W. Maciąga*, 3 VI 1970 r., b.p.

¹⁰¹ Tamże, *Pismo UdSW do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 11 VI 1970 r., b.p.

ministratora, proboszczem tejże parafii. Żywiono nadzieję, że tym razem sprawa zostanie załatwiona pozytywnie¹⁰². Niestety władze po raz kolejny zgłosiły zastrzeżenia powołując się tym razem na nieprzestrzeganie przez ks. Maciąga przepisów prawa budowlanego, co było związane z postawieniem przybudówki do kaplicy w Drobnicach¹⁰³. Z tego tytułu już dwa lata wcześniej, 12 stycznia 1972 r. zostało wszczęte postępowanie „w sprawie szkodliwej dla Państwa działalności ks. Maciąga w parafii Osjaków”¹⁰⁴.

Pismem z 21 kwietnia 1975 r. Kuria diecezjalna w Częstochowie powiadomiła Urząd Wojewódzki w Katowicach o zamiarze mianowania ks. Maciąga proboszczem parafii św. Jana Chrzciciela w Sosnowcu-Niwce¹⁰⁵. Ponieważ w ciągu 30 dni nie otrzymano odpowiedzi, bp Tadeusz Szwagrzyk, działając na specjalne polecenie ordynariusza Bareły, mianował go 23 maja 1975 r. proboszczem tej parafii¹⁰⁶. Tymczasem następnego dnia Kuria otrzymała pismo z Urzędu Wojewódzkiego (dalej: UW) w Katowicach datowane na 21 maja tr., wnoszące zastrzeżenia przeciw jego mianowaniu, z uzasadnieniem, że dotychczasowa działalność i postępowanie tegoż kapłana na zajmowanych stanowiskach kościelnych dowiodły, że nie będzie przestrzegał obowiązujących norm prawa państwowego¹⁰⁷. Kuria nie zamierzała respektować tej decyzji wskazując, że mianowanie ks. Maciąga, odbyło się zgodnie z prawem, ponieważ w ciągu 30 dni nie otrzymano żadnego pisma w odnośnej sprawie, a pismo otrzymane 24 maja, choć datowane, co prawda na 21 maja, zostało wysłane 23 maja, a więc już po terminie¹⁰⁸.

Po upływie trzech lat, ks. Maciąg poprosił o przeniesienie na inną placówkę duszpasterską. Bp Musiel pismem z 28 sierpnia 1978 r. powiadomił UW w Częstochowie o zamiarze mianowania ks. Maciąga proboszczem parafii św. Krzyża w Częstochowie¹⁰⁹. W odpowiedzi z 27 września 1978 r. zgłoszono zastrzeżenia podając, że stosownie do art. 99 par. 4 ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. – kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. Nr 30, poz. 168 z późniejszymi zmianami) decyzja nie wymaga uzasadnienia i była ostateczną w instancyjnym toku postępowania administracyjnego¹¹⁰. Mimo negatywnej decyzji bp Bareła 2 października 1978 r. mianował ks. Maciąga proboszczem parafii św. Krzyża w Częstochowie¹¹¹. Dopiero w 1983 r. władze nie wniosły zastrzeżeń przeciw-

¹⁰² Tamże, *Pismo bp. F. Musiela do PWRN w Łodzi*, 29 XI 1974 r., b.p.

¹⁰³ Tamże, *Pismo PWRN w Łodzi do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 27 XII 1974, b.p.

¹⁰⁴ Tamże, *Pismo PWRN w Łodzi do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 12 I 1972 r., b.p.; Tamże, *Pismo ks. W. Maciąga do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 17 I 1972 r., b.p.

¹⁰⁵ Tamże, *Pismo Kurii Diecezjalnej w Częstochowie do UW w Katowicach*, 21 IV 1975 r., b.p.

¹⁰⁶ Tamże, *Pismo bp. T. Szwagrzyka do ks. W. Maciąga*, 23 V 1975 r., b.p.

¹⁰⁷ Tamże, *Pismo UW w Katowicach do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 21 V 1975 r., b.p.

¹⁰⁸ Tamże, *Pismo Kurii Diecezjalnej w Częstochowie do UW w Katowicach*, 27 V 1975 r., b.p.

¹⁰⁹ Tamże, *Pismo bp. Musiela do UW w Częstochowie*, 28 VIII 1978 r., b.p.

¹¹⁰ Tamże, *Pismo UW w Częstochowie do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 27 IX 1978 r., b.p.

¹¹¹ Tamże, *Pismo bp Bareły do ks. W. Maciąga*, 2 X 1978 r., b.p.

ko mianowaniu ks. Maciąga proboszczem parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Sosnowcu¹¹² oraz gdy po roku zaproponowano jego kandydaturę na proboszcza parafii św. Lamberta w Radomsku, również UW w Piotrkowie Trybunalskim nie zgłosił zastrzeżeń¹¹³.

Powodem odmownej decyzji zatwierdzenia proboszczów było nieuznawanie utworzonych przez władzę diecezjalną parafii. Taka sytuacja miała miejsce w przypadku ks. Józefa Słomiana i nowo utworzonej parafii św. Wojciecha w Częstochowie. 27 sierpnia 1969 r. bp Bareła mianował tegoż kapłana rządcą tejże parafii¹¹⁴, a pismem z 4 grudnia 1969 r. zwrócił się do PWRN w Katowicach, informując o zamiarze mianowania ks. Słomiana proboszczem parafii św. Wojciecha w Częstochowie¹¹⁵. W odpowiedzi z 10 grudnia 1969 r. PWRN WdSW w Katowicach przypomniało, że władze nie wyraziły zgody na utworzenie parafii św. Wojciecha, stąd nie mogą zgodzić się na mianowanie proboszcza w nieistniejącej parafii¹¹⁶.

Bp Bareła, przewidując brak akceptacji dla nominacji bp Musiela proboszczem parafii św. Barbary w Częstochowie, ustanowił go 21 marca 1969 r. swoim delegatem w tejże parafii, powierzając mu całokształt spraw administracyjnych i duszpasterskich. Poleciał mu również zamieszkanie na plebanii przy kościele św. Barbary¹¹⁷.

Dopiero pół roku później, 10 września 1969 r., Kuria Diecezjalna w Częstochowie powiadomiła PWRN WdSW w Katowicach o wyznaczeniu parafii św. Barbary w Częstochowie na stałą rezydencję biskupa pomocniczego diecezji częstochowskiej i o zleceniu mu administracji tej parafii¹¹⁸. W odpowiedzi z 22 września 1969 r. kierownik tegoż wydziału Edmund Łata przypomniał, że zgodnie z art. 4 dekretu grudniowego na obsadę administratora parafii kuria powinna uzyskać zgodę PWRN, bez względu na to jakie tytuły kościelne posiada kandydat na administratora lub proboszcza. Następnie oświadczył, że powierzenie bp. Musielowi administracji parafii bez zgody władz państwowych, stanowiło „jawne, złośliwe i nie pierwsze naruszenie w/w dekretu” i w związku z tym pismo kurii nie traktował jako formalnego wniosku¹¹⁹.

¹¹² Tamże, *Pismo Kurii Diecezjalnej w Częstochowie do UW w Katowicach*, 19 X 1978 r., b.p.; Tamże, *Pismo UW w Katowicach do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 18 XI 1983 r., b.p.

¹¹³ Tamże, *Pismo Kurii Diecezjalnej w Częstochowie do UW w Piotrkowie Trybunalskim*, 4 VI 1984 r., b.p.; Tamże, *Pismo UW w Piotrkowie Trybunalskim do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 27 VI 1984 r., b.p.

¹¹⁴ AKMCz, sygn. 150/447, *Pismo bp. Bareły do ks. J. Słomiana*, 27 VIII 1969 r., b.p.

¹¹⁵ Tamże, *Pismo Kurii Diecezjalnej do PWRN WdSW w Katowicach*, 4 XII 1969 r., b.p.

¹¹⁶ Tamże, *Pismo PWRN WdSW w Katowicach do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 10 XII 1969 r., b.p.

¹¹⁷ AKMCz, sygn. 162/1 t. 1, *Pismo bp. Stefana Bareły do bp. Musiela*, 21 III 1969 r., k. 120.

¹¹⁸ AKMCz, sygn. 162/1 t. 5, *Pismo Kurii Diecezjalnej w Częstochowie do PWRN w Katowicach*, 10 IX 1939 r., k. 36.

¹¹⁹ Tamże, *Pismo PWRN w Katowicach do bp. Bareły*, 22 IX 1969 r., k. 37.

W kolejnym piśmie Kuria wyjaśniała, że wobec trudności znalezienia odpowiednich mieszkań dla biskupów pomocniczych ordynariusz postanowił, że bp Szwagrzyk zamieszka w Niższym Seminarium Duchownym w Częstochowie, a bp Musiel w parafii św. Barbary. Tym samym nadał jej status instytucji diecezjalnej na równi z kurią, sądem, seminarium duchownym czy Domem Księża Emerytów, wyłączając ją z liczby parafii obsadzanych zwykłym trybem. Wobec tego biskupowi Musielowi nie przysługiwał tytuł proboszcza ani administratora w zwykłym znaczeniu. Był on delegatem biskupa ordynariusza sprawującym pieczę nad parafią. Takie rozwiązanie podyktowane koniecznością nie było bynajmniej próbą obchodzenia, a tym bardziej naruszenia przepisów państwowych¹²⁰.

Łata nie przyjął tego tłumaczenia, wytykając stronie kościelnej niekonsekwencję w określaniu statusu bp Musiela w parafii św. Barbary, w jednym z pism nazywając go administratorem, a w innym stwierdzając, że nie jest administratorem ani proboszczem, lecz jedynie delegatem mającym czuwać nad życiem parafii. Uznał to za jawne naruszenie stosownego dekretu¹²¹.

Na nic zdało się kolejne pismo Kurii próbującej przekonać władze do swojej optyki widzenia roli bp Musiela w parafii św. Barbary w Częstochowie¹²². Pismem z 25 października 1969 r. PWRN w Katowicach, działając na podstawie art. 5 ust 1 dekretu grudniowego zgłosiło zastrzeżenia przeciw mianowaniu bp Musiela na stanowisko proboszcza parafii św. Barbary w Częstochowie¹²³. Mimo takiego stanowiska władz państwowych biskup pozostał w parafii św. Barbary sprawując nad nią opiekę zarówno w wymiarze duchowym jak i materialnym.

W obronie „księży patriotów”

Ingerencje władzy komunistycznych polegały na blokowaniu planowanych przez ordynariusza zmian personalnych dotyczących kapłanów działających w tzw. ruchu księży patriotów. Z najbardziej spektakularnym tego typu przypadkiem mieliśmy do czynienia w związku z próbą odwołania ks. Feliksa Litewki¹²⁴ z urzędu proboszcza parafii św. Marii Magdaleny w Radomsku. Pierwot-

¹²⁰ Tamże, *Pismo Kurii Diecezjalnej do PWRN w Katowicach*, 2 X 1969 r., k. 38.

¹²¹ Tamże, *Pismo PWRN do Kurii Diecezjalnej*, 17 X 1969 r., k. 39.

¹²² Tamże, *Pismo Kurii Diecezjalnej do PWRN w Katowicach*, 23 X 1969 r., k. 41-42.

¹²³ Tamże, *Pismo PWRN w Katowicach do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 25 XII 1969 r., k. 43.

¹²⁴ Ks. Feliks Litewka (1909-2001), święcenia kapłańskie przyjął 7 VII 1935 r. Jako wikariusz pracował w następujących parafiach: Kozięglówkach (1935-1937), Kamieńsku (1937-1941) i Maluszynie (IX-X 1941). W latach 1941-1945 był administratorem parafii Przeręb, a następnie parafii Chełmo (1945-1953). W dniu 23 XI 1953 r. został przeniesiony na analogiczne stanowisko w parafii św. Marii Magdaleny w Radomsku, gdzie pracował przez kolejnych 6 lat. W 1959 r. objął parafię św. Józefa w Wieluniu. Na placówce tej pozostał do 1 IV 1974 r., kiedy to bp Bareła przeniósł go na emeryturę. – M. Mikołajczyk, *Ks. Feliks Litewka (16 listopada 1909 – 12 kwietnia 2001)*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” (2001) nr 5-6, s. 46-47.

nie miał on zostać przeniesiony na stanowisko proboszcza parafii Wojkowiec Kościelne, a głównym tego powodem był wywołany przez niego skandal moralno-obyczajowy. Jednakże PWRN w Katowicach pismem z 8 listopada 1958 r. zgłosiło przeciwko temu zastrzeżenia. Argumentowano, że ks. Litewka cieszył się zaufaniem społeczeństwa łódzkiego jako aktywny działacz na rzecz obrony pokoju i prezes wojewódzkiego oddziału „Caritas” w Łodzi¹²⁵. W tej sytuacji, ordynariusz z uwagi na powstałą w Radomsku dyfamację, był zmuszony zwolnić ks. Litewkę z zajmowanego stanowiska administratora parafii św. Marii Magdaleny w Radomsku¹²⁶. Władze państwowe uznały to jednak za dyskryminację księdza, aktywnego działacza społecznego, odznaczonego Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski oraz Złotym Krzyżem Zasługi. Postulowały wycofanie krzywdzącej dla ks. Litewki decyzji. Jednocześnie zapowiadały, że nie wyrażą aprobaty na mianowanie proboszczem parafii św. Marii Magdaleny w Radomsku żadnego z księży, dopóki ks. Litewka nie otrzyma równorzędnego stanowiska na terenie województwa łódzkiego¹²⁷. Kuria Diecezjalna nie mogła pozostać obojętna wobec tego rodzaju nacisków, uznając je za przekroczenie granic zwykłej przyzwoitości. W piśmie z 10 grudnia 1958 r. wyraziła swoje oburzenie, stwierdzając, że PWRN w Łodzi, posunęło się stanowczo za daleko w ingerowaniu w najbardziej wewnętrzne sprawy Kościoła, do czego nie upoważniało go żadne z istniejących zarządzeń państwowych. Ponadto stwierdzono, że poglądy polityczne księdza nie mogą stanowić osłony dla niewłaściwego postępowania moralnego i kościelnego, a kuria ma prawo do ukarania księdza łamiącego zasady dyscypliny moralno-kościelnej¹²⁸. Aby nie zaognić i tak już napiętej sytuacji, bp Goliński postanowił powierzyć ks. Litewce urząd proboszcza parafii Ruda¹²⁹. Jednakże i ta propozycja spotkała się ze strony władz państwowych z odmową, ponieważ parafia ta, w ich przekonaniu, nie była równorzędną z parafią św. Marii Magdaleny w Radomsku i przeniesienie tam ks. Litewki byłoby dla niego krzywdzące¹³⁰.

Konsekwentne torpedowanie przez władze państwowe propozycji rozwiązania sprawy ks. Litewki, zmusiły stronę kościelną do podjęcia bardziej radykalnych posunięć. Bp Goliński odwołał z dniem 20 stycznia 1959 r. udzieloną ks. Litewce czasową administrację parafii św. Marii Magdaleny¹³¹ i nałożył na niego karę suspensy¹³², polecając mu odbycie miesięcznych rekolekcji w klasztorze

¹²⁵ AKMCz, sygn. 150/124, *Pismo PWRN w Katowicach do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 8 XI 1958 r., b.p.

¹²⁶ Tamże, *Pismo bp Golińskiego do ks. Litewki*, 12 XI 1958 r., b.p.

¹²⁷ Tamże, *Pismo PWRN w Łodzi do bp. Golińskiego*, 4 XII 1958 r., b.p.

¹²⁸ Tamże, *Pismo Kurii Diecezjalnej w Częstochowie do PWRN w Łodzi*, 10 XII 1958 r., b.p.

¹²⁹ Tamże, *Pismo Kurii Diecezjalnej w Częstochowie do PWRN w Łodzi*, 13 XII 1958 r., b.p.

¹³⁰ Tamże, *Pismo PWRN w Łodzi do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 9 I 1959 r., b.p.

¹³¹ Tamże, *Pismo bp. Golińskiego do ks. Litewki*, 16 I 1959 r., b.p.

¹³² Tamże, *Pismo bp. Golińskiego do ks. Litewki*, 17 I 1959 r., b.p.

oo. kapucynów w Nowym Mieście nad Pilicą¹³³. 5 marca 1959 r. doszło do spotkania bp. Golińskiego z ministrem Jerzym Sztachelskim¹³⁴. W wyniku podjętych ustaleń władze państwowe nie zgłosiły zastrzeżeń przeciwko mianowaniu ks. Litewki proboszczem parafii św. Józefa w Wieluniu¹³⁵, dzięki czemu 13 kwietnia 1959 r. ordynariusz powierzył mu to stanowisko.

Władze komunistyczne wzięły również w obronę ks. Fabiana Zbieszczyka, należącego również do ruchu księży „patriotów”, gdy ten ze względu na stan zdrowia, jak również protesty części parafian miał zostać odwołany ze stanowiska proboszcza parafii w Garnku, a na jego miejsce ordynariusz zamierzał mianować ks. Andrzeja Zachutę ze Strzemieszyc Małych. Pismem z 18 października 1961 r. PWRN WdSW w Łodzi zgłosiło zastrzeżenia przeciw mianowaniu ks. Andrzeja Zachuty na stanowisko proboszcza parafii Garnek. Wskazano, że na podstawie art. 99 par. 4 kodeksu postępowania administracyjnego w związku z art. 75 ust. 3 rozporządzenia prezydenta z 22 marca 1926 r. o postępowaniu administracyjnym (Dz.U. Nr 36, poz. 341) decyzji nie uzasadnia się ze względu na porządek publiczny. Z odręcznie poczynionej adnotacji kanclerza Kurii Diecezjalnej wynika, że stało się tak na skutek interwencji rodziny ks. Zbieszczka, pragnącego pozostać na stanowisku proboszcza parafii Garnek¹³⁶.

Pozbawienie stanowisk proboszczowskich i wikariuszowskich

W dniu 5 maja 1959 r. władze wystąpiły do bp. Golińskiego o pozbawienie ks. Zygmunta Cisłowskiego¹³⁷ stanowiska proboszcza w Łękińsku, a powodem miały być antyspołeczne kazania, w czasie których potępił zwoływanie zebrań w niedzielę przez organizacje polityczne i społeczne. Ponadto nawoływał parafian do bojkotowania filmów wyświetlanych przez kino objazdowe. Nakłaniał rodziców, aby nie posyłali dzieci na zebrania Związku Harcerstwa Polskiego. Nawoływał do przeciwstawienia się realizacji zarządzenia Ministerstwa Oświaty z 4 sierpnia 1958 r., co stało się powodem udzielenia mu ostrzeżenia¹³⁸. Do

¹³³ Tamże.

¹³⁴ Tamże, *Pismo PWRN w Łodzi do bp. Golińskiego*, 25 III 1959 r., b.p.

¹³⁵ Tamże, *Pismo PWRN w Łodzi do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 9 IV 1959 r., b.p.

¹³⁶ AACz, sygn. AP 308, *Pismo PWRN w Łodzi do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 18 X 1961 r., b.p.

¹³⁷ Ks. Zygmunt Cisłowski (1915-1974), święcenia kapłańskie przyjął 22 V 1941 r. Posługę wikariuszowską sprawował w parafiach: św. Antoniego w Częstochowie (1941-1942), św. Zygmunta w Częstochowie (1942-1944), Gorzkowicach (1944-1945), MB Anielskiej w Dąbrowie Górniczej (1945-1946), Kłobucku (1946-1948). W latach 1948-1958 administrował parafią Cielętniki, a następnie parafią w Łękińsku. W 1960 r. na żądanie władz pozbawiony tegoż stanowiska i mianowany wikariuszem parafii św. Tomasza Ap. w Sosnowcu. Administrował parafią w Choroni (od 10 XI 1962), Zajązdkach (od 8 VI 1966 i Konopnicy (13 IX 1968) – AKMCz, sygn. 150/389, *Akta personalne ks. Zygmunta Cisłowskiego*.

¹³⁸ AAN, UdSW, sygn. 57/97, *Pismo PWRN w Łodzi do bp. Golińskiego*, 5 V 1959, b.p.

katalogu zarzutów dołączono 6 lipca 1959 r. używanie ambony do szkalowania członków kolegium orzekającego, które ukarało go grzywną 800 zł, za dokonywanie zbiórek pieniężnych bez zezwolenia właściwego organu administracji państwowej¹³⁹.

W piśmie skierowanym do Jerzego Sztachelskiego, pełnomocnika rządu do spraw między państwem i Kościołem, wikariusz generalny ks. Stanisław Zimorowicz zwrócił uwagę, że ks. Cisłowski apelował jedynie o to, aby zebrania organizacji partyjnych i społecznych odbywały się w godzinach popołudniowych i nie kolidowały z nabożeństwami. W odniesieniu do kolejnego zarzutu stwierdził, że raz zdarzyło się, że ksiądz w Wielki Piątek prosił parafian, aby z uwagi na pokutny charakter dnia zrezygnowali z oglądania filmów. I wreszcie stwierdził, że ksiądz nigdy publicznie nie atakował ZHP. Natomiast w indywidualnych rozmowach wyraził żal, że organizacja ta, organizując w niedzielę wycieczki, odciągała dzieci od uczestnictwa we mszy św.¹⁴⁰ W odpowiedzi nadesłanej przez UdSW podkreślono, że zarzuty postawione ks. Cisłowskiemu były całkowicie uzasadnione. Stwierdzono, że nie posiadał on odpowiednich kwalifikacji obywatelskich do zajmowania samodzielnego stanowiska proboszcza parafii i tym samym podtrzymano decyzję PWRN w Łodzi. Jednocześnie uznano, że pogląd strony kościelnej, wedle którego nie powinno się organizować zebrań i wycieczek w niedzielne przedpołudnie, był niedopuszczalną i bezprawną ingerencją w wewnętrzne sprawy organizacji polityczno-społecznych¹⁴¹.

Ku zaskoczeniu władzy diecezjalnej PWRN w Katowicach 18 listopada 1959 r. wniosło zastrzeżenie odnośnie do mianowania ks. Cisłowskiego proboszczem parafii Lubojna, nie podając żadnych nowych argumentów, powołując się jedynie na pisma PWRN w Łodzi z 5 maja 1959 r. i UdSW z 11 września 1959 r.¹⁴² PWRN w Łodzi nie wyraziło również zgody na przeniesienie ks. Cisłowskiego do mniejszej

W czasie kazania wygłoszonego 23 VIII 1958 r. nawoływał parafian do sprzeciwiania się zarządzeniom wydanym przez Ministerstwo Oświaty i niedopuszczenia do nadania szkołom znajdującym się na terenie parafii świeckiego charakteru. Wystąpienie powyższe spowodowało, że w dniu 3 września nie dopuszczono do przeprowadzenia normalnych zajęć szkolnych i podburzono lokalną społeczność przeciwko kierownikowi szkoły i nauczycielom z Łękińska. Na skutek wytworzonej sytuacji zajęcia zostały wznowione dopiero 8 września tr. – AKMCz, sygn. 150/389, *Pismo Jerzego Prymy, Zastępcy Przewodniczącego PWRN w Łodzi do bp. Golińskiego*, 15 IX 1958 r., k. 80.

¹³⁹ AAN, UdSW, sygn. 57/97, *Pismo Leona Karwata, kierownika WdSW PWRN w Łodzi do UdSW w Warszawie*, 6 VII 1959, b.p.

¹⁴⁰ Tamże, *Pismo Stanisława Zimorowicza, wikariusza generalnego Kurii Diecezjalnej w Częstochowie do Jerzego Sztachelskiego, pełnomocnika rządu do spraw między państwem i Kościołem*, 19 V 1959, b.p.

¹⁴¹ Tamże, *Pismo Jana Lecha, wicedyrektora UdSW do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 11 IX 1959 r., b.p.

¹⁴² AKMCz, sygn. 150/389, *Pismo Władysława Dyby, kierownika WdSW PWRN w Katowicach do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 18 XI 1959 r., k. 100; Tamże, *Pismo Władysława Dyby, kierownika WdSW PWRN w Łodzi do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 27 XI 1959, k. 103.

parafii Przedmość, dążąc nie tylko do pozbawienia go stanowiska administratora parafii w Łękińsku, ale do zdegradowania do poziomu wikariusza¹⁴³. W konsekwencji Kuria Diecezjalna poleciła mu przygotowania się do likwidacji gospodarstwa i opuszczenia Łękińska¹⁴⁴.

Jeszcze jedną próbę wpłynięcia na zmianę decyzji władz podjął bp Goliński w rozmowie z ministrem Sztachelskim 5 kwietnia 1960 r. Rozmowa ta nie przyniosła jednak spodziewanych efektów¹⁴⁵. Wobec tego ks. Cisłowski, na skutek bezwzględnego żądania władz, został pozbawiony stanowiska administratora parafii w Łękińsku i mianowany 12 kwietnia 1960 r. wikariuszem parafii św. Tomasza Ap. w Sosnowcu¹⁴⁶.

Kiedy dwa lata później, 4 lipca 1962 r., Kuria Diecezjalna poinformowała o zamiarze mianowania go wikariuszem pomocnikiem z prawem następstwa w parafii Bąkowa Góra, władze zgłosiły przeciwko temu zastrzeżenie, ponieważ dekret grudniowy nie przewidywał takiego stanowiska¹⁴⁷. W odpowiedzi wyjaśniono, że choć normatyw ten nie wymagał zwracania się o zgodę na mianowanie księdza wikariuszem, to jednak uczyniono tak kurtuazyjnie, ze względu na zamiar ustanowienia go proboszczem tejże parafii po śmierci obecnego rządcy lub po jego przejściu na emeryturę¹⁴⁸. Władze nie przyjęły jednak tej argumentacji. Odrzucono również kolejną propozycję dotyczącą objęcia parafii Biała, stwierdzając, że od 1959 r. nie zaistniały żadne okoliczności mogące wskazywać na to, że ks. Cisłowski po objęciu stanowiska proboszcza zmieni swoje postępowanie „w duchu pełnego poszanowania obowiązujących praw i przepisów”¹⁴⁹. PWRN w Katowicach nie zgodziło się natomiast na objęcie parafii Żuraw, ponieważ kandydat „nie gwarantował właściwie pojętej postawy obywatelskiej do zajmowania samodzielnego stanowiska kościelnego w dosyć poważnej i licznej placówce duszpasterskiej”¹⁵⁰.

Dopiero, gdy strona kościelna zaproponowała objęcie przez ks. Cisłowskiego parafii Choroń, jednej z najmniejszych w diecezji częstochowskiej, władze nie

¹⁴³ Tamże, *Pismo Jerzego Prymy, Zastępcy Przewodniczącego PWRN w Łodzi do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 17 XII 1959, k. 106; Tamże, *Pismo Jerzego Prymy, Zastępcy Przewodniczącego PWRN w Łodzi do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 7 I 1960, k. 108.

¹⁴⁴ Tamże, *Pismo Kurii Diecezjalnej do ks. Cisłowskiego*, 15 II 1960, k. 112.

¹⁴⁵ Tamże, *Pismo Kurii Diecezjalnej do ks. Cisłowskiego*, 5 IV 1960, k. 115; Tamże, *Pismo Kurii Diecezjalnej w Częstochowie do ks. Cisłowskiego*, 12 IV 1960, k. 117.

¹⁴⁶ Tamże, *Pismo Kurii Diecezjalnej w Częstochowie do ks. Cisłowskiego*, 12 IV 1960, k. 117.

¹⁴⁷ Tamże, *Pismo Waldemara Bieżanowskiego, kierownika WdSW PWRN w Łodzi do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 31 VII 1962 r., k. 125.

¹⁴⁸ Tamże, *Pismo Kurii Diecezjalnej do PWRN w Łodzi*, 6 VIII 1962 r., k. 126.

¹⁴⁹ Tamże, *Pismo W. Bieżanowskiego, kierownika WdSW PWRN w Łodzi do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 12 X 1962, k. 129.

¹⁵⁰ Tamże, *Pismo Edmunda Łaty, kierownika WdSW PWRN w Katowicach do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 19 X 1962, k. 130.

zgłosiły zastrzeżeń¹⁵¹. Podobnie rzecz się miała w przypadku przejścia do parafii Zajączki w 1966 r. Jednakże, gdy dwa lata później, chciano przenieść go do Konopnicy, władze nie wyraziły na to zgody, ponieważ w czasie przeprowadzonej z nim rozmowy 3 lipca 1968 r. nie dał gwarancji, że będzie respektował obowiązujące zarządzenia państwowe dotyczące prowadzenia punktów katechetycznych i ksiąg finansowych przez kościelne osoby prawne¹⁵². Odwołano się od tej decyzji do UdSW, zwracając uwagę, że w parafii Konopnica były tylko dwa punkty katechetyczne, jeden w budynku kościelnym i z tego względu niepodlegający rejestracji, a drugi na terenie parafii, który był już wcześniej zarejestrowany. Nowych punktów nie zamierzano otwierać. Ponadto stwierdzono, że proboszczowie nie prowadzą księgi inwentarza na polecenie Episkopatu. Sprawa ta powinna więc zostać uregulowana na poziomie rządu i episkopatu. Co więcej, ks. Cisłowski nie mógł pozostać w Zajączkach, gdyż w parafii tej został już mianowany nowy proboszcz, przeciw któremu władze nie zgłosiły zastrzeżeń¹⁵³. UdSW 20 sierpnia 1968 r. utrzymał w mocy zaskarżoną decyzję¹⁵⁴. Jednakże 11 września 1968 r. zmienił stanowisko w tej sprawie i nie zgłosił zastrzeżeń wobec mianowania ks. Cisłowskiego proboszczem parafii w Konopnicy¹⁵⁵.

Władze komunistyczne domagały się również pozbawienia funkcji wikariuszy, których działanie uznano za „wrogie” wobec PRL. Przykładem tego może być ks. Michał Sudoł¹⁵⁶. Władze wojewódzkie wymusiły na ordynariuszu częstochowskim jego odwołanie ze stanowiska wikariusza parafii Wieruszów. Powodem miało być podburzanie rodziców do sprzeciwiania się zarządzeniom ministra oświaty z 4 sierpnia 1958 r. w sprawie przestrzegania zasad świeckości szkoły oraz słowa wypowiedziane do uczniów: „dziś pozdejmowali nam krzyże w klasach szkolnych, a w przyszłości zlikwidują naukę religii w szkole”. Innym zarzutem było nakłanianie do praktyk religijnych w czasie wizyty duszpasterskiej tzw. kolędy, co uznano za złamanie dekretu z dnia 5 sierpnia 1949 r. o ochronie wolności sumienia i wyznania. W zaistniałej sytuacji, pomimo że zaprzeczał on stawianym mu zarzutom, został przeniesiony 1 października 1958 r. do parafii MB Anielskiej w Dąbrowie Górniczej¹⁵⁷.

¹⁵¹ Tamże, *Pismo PWRN do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 12 XI 1962, k. 134.

¹⁵² Tamże, *Pismo PWRN w Łodzi do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 6 VII 1968, k. 148.

¹⁵³ Tamże, *Pismo Kurii Diecezjalnej do UdSW*, 12 VII 1968, k. 149.

¹⁵⁴ Tamże, *Pismo UdSW do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 20 VIII 1968, k. 150.

¹⁵⁵ Tamże, *Pismo UdSW do Kurii Diecezjalnej*, 11 IX 1968, k. 154.

¹⁵⁶ Ks. Michał Sudoł (1927-2020), święcenia kapłańskie przyjął 27 VI 1954 r. W charakterze wikariusza posługiwał w Ząbkowicach (1954-1955), Wieruszowie (1955-1958), MB Anielskiej w Dąbrowie Górniczej (1958-1959), św. Trójcy w Będzinie (1959-1961), Wniebowzięcia NMP w Sosnowcu (1961-1965), św. Zygmunta w Częstochowie (1965-1970). Administrował parafią Maczki (1970-1973). Od 1973 r. administrował parafią św. Józefa w Wieluniu, od 2002 przebywał na emeryturze – P. Kostrzewski, *Śp. ks. Kan. Michał Sudoł (1927-2020)*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” (2020) nr 2, s. 219-220.

¹⁵⁷ Tamże.

W okresie „karnawału Solidarności”, a nawet w stanie wojennym władzom komunistycznym zależało na poprawnych relacjach z Kościołem, w celu wykorzystania jego autorytetu dla tonowania nastrojów społecznych. Znalazło to wyraz w złagodzeniu stosowania dotychczasowych narzędzi walki z Kościołem, w tym także dekretu grudniowego. Sytuacja na krótki czas uległa zmianie po pielgrzymce Jana Pawła II w 1983 r., kiedy to zdecydowano się zintensyfikować walkę z Kościołem. Kulminacyjnym momentem było morderstwo ks. Jerzego Popiełuszki w październiku 1984 r. Wtedy ponownie sięgnięto po narzędzie w postaci ingerowania w politykę personalną Kościoła. Do najbardziej spektakularnej próby usunięcia ze stanowiska proboszcza doszło w diecezji częstochowskiej w przypadku ks. Zenona Raczyńskiego¹⁵⁸, którego działalność duszpasterską władze komunistyczne uznawały za wrogą wobec PRL¹⁵⁹. Będąc od 15 listopada 1983 r. proboszczem parafii św. Józefa w Częstochowie – Rakowie, na terenie której znajdowała się Huta im. Bolesława Bieruta, zintensyfikował on duszpasterstwo ludzi pracy oraz zainicjował w listopadzie 1984 r. msze św. za ojczyznę, odprawiane w drugą niedzielę miesiąca. Gromadziły one tłumy wiernych z całej Częstochowy, zwłaszcza działacze „Solidarności”¹⁶⁰. W rocznicę ważnych wydarzeń historycznych organizował okolicznościowe nabożeństwa, w trakcie których wygłaszał patriotyczne kazania, zawierające aluzję do ówczesnej sytuacji społeczno-politycznej¹⁶¹. W tej sytuacji wojewoda częstochowski Grzegorz Lipowski w piśmie z 11 listopada 1985 r., powołując się na art. 7 dekretu grudniowego zwrócił się do ordynariusza częstochowskiego bp Stanisława Nowaka o udzielenie ks. Raczyńskiemu „stosownych zarządzeń”, mających na celu ukrócenie działalności antyrządowej. Zarzucił duchownemu, że w publicznych wypowiedziach negował zasady ustroju społeczno-politycznego oraz szkalał władze państwowe, co miało prowadzić do podgrzewania nastrojów społecznych i podejmowania prób zakłócania porządku publicznego¹⁶².

¹⁵⁸ Ks. Zenon Raczyński (1933-1996), święcenia kapłańskie przyjął 19 I 1957 r. Jako wikariusz pracował w parafiach: Bobrowniki (1957-1959), św. Jakuba w Częstochowie (1959-1963), Podwyższenia Krzyża Świętego w Częstochowie (1963-1965), NMP Anielskiej w Dąbrowie Górniczej (1965-1973). W lipcu 1973 r. został administratorem parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Sosnowcu. 15 XI 1983 r. został mianowany proboszczem parafii św. Józefa w Częstochowie. W latach 1985-1995 pełnił funkcję dziekana dekanatu św. Józefa w Częstochowie. Zmarł 19 I 1996 r. w Częstochowie. – M. Mikołajczyk, *Ks. Zenon Raczyński*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 70 (1996) nr 5-6, s. 50-57; T. Malarski, K. Franusiak, I. Mandrysz, *Dzieje parafii św. Józefa Częstochowa – Raków*, Częstochowa [brw], s. 121-122.

¹⁵⁹ Zob. P. Kostrzewski, *Polityka władz komunistycznych wobec Kościoła Częstochowskiego w latach 1984-1989*, „Veritati et Caritati” 10 (2018), s. 250-255.

¹⁶⁰ Archiwum Parafii św. Józefa w Częstochowie (dalej APJCz), sygn. brak, *Kronika parafii św. Józefa w Częstochowie*, s. 336; T. Malarski, K. Franusiak, I. Mandrysz, *Dzieje parafii św. Józefa Częstochowa – Raków*, s. 74-75.

¹⁶¹ APJCz, sygn. brak, *Kronika parafii św. Józefa w Częstochowie*, s. 333, 345.

¹⁶² AKMCz, sygn. 60/2 t. 1, *Pismo wojewody częstochowskiego Grzegorza Lipowskiego do bp S. No-*

Mimo interwencji wojewody ks. Zenon Raczyński nie zaprzestał prowadzenia dotychczasowej działalności, co spowodowało, że wojewoda częstochowski w rozmowie z biskupem Nowakiem 30 stycznia 1986 r. zażądał jego usunięcia ze stanowiska proboszcza w terminie do 15 lutego 1986 r. Kiedy tego nie uczyniono wojewoda wydał 18 lutego 1986 r. decyzję nakazującą usunięcie ks. Raczyńskiego¹⁶³.

Ordynariusz nie uznał jednak tej decyzji. Konsekwencją braku osoby posiadającej legitymację prawną do reprezentowania parafii było zawieszenie przez Wydział Urbanistyki, Architektury i Nadzoru Budowlanego Urzędu Miejskiego w Częstochowie 29 kwietnia 1986 r. postępowania administracyjnego o wydanie zezwolenia na budowę punktu katechetycznego w parafii. Ponadto nie wyrażono zgody na zorganizowanie w 1986 r. procesji Bożego Ciała poza terenem kościelnym. WdSW UW w Częstochowie sugerował Kurii Diecezjalnej udzielenie pełnomocnictwa jednemu z wikariuszy dla przeprowadzenia procesji. Władze kościelne słusznie obawiając się, że w ten sposób pośrednio akceptowałyby decyzję o nieuznawaniu ks. Raczyńskiego pełnoprawnym proboszczem, odmówiły udzielenia takiego pełnomocnictwa¹⁶⁴.

Na tym etapie do sprawy włączył się abp Bronisław Dąbrowski, sekretarz Episkopatu Polski, który w piśmie z 20 lutego 1987 r. skierowanym do ministra kierownika UdSW Adama Łopatki stwierdził, że decyzja wojewody o pozbawieniu ks. Raczyńskiego stanowiska proboszcza była nieważna. W uzasadnieniu wskazał, że art. 7 dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, na który powoływał się wojewoda, wydając swoją decyzję, nie dawał żadnemu organowi państwowemu prawa do usuwania proboszcza z jego stanowiska. Zgodnie z przepisami prawa kanonicznego proboszcza mianował biskup diecezjalny, a władze administracyjne miały prawo zgłosić zastrzeżenia w ciągu 30 dni. Natomiast o odwołaniu proboszcza decydował tylko biskup. W dalszej części pisma abp Dąbrowski stwierdził, że wydawanie decyzji sprzecznych z prawem w celu usunięcia niewygodnych kapłanów, obniża powagę instytucji państwowych i świadczy o naginaniu prawa do doraźnych celów administracyjnych. Natomiast uniemożliwienie budowy punktów katechetycznych szkodzi społeczeństwu, które pragnie wychowywać dzieci na dobrych obywateli¹⁶⁵.

Należy nadmienić, że mimo szykan zastosowanych wobec ks. Raczyńskiego w kościele św. Józefa dalej odprawiano msze św. za Ojczyznę. W ich trakcie śpie-

waka, 11 XI 1985 r. k. 115-116.

¹⁶³ Tamże; S. Nowak, *Iuxta Crucem Tecum stare. Kościół Częstochowski na przełomie drugiego i trzeciego tysiąclecia (1984-2011)*, Częstochowa 2018, s. 39.

¹⁶⁴ Tamże, *Pismo Urzędu Wojewódzkiego w Częstochowie do Kurii Diecezjalnej w Częstochowie*, 30 VII 1986 r., k. 193-194; Tamże, *Pro memoria UdSW w Warszawie*, 2 II 1987 r., k. 6-7.

¹⁶⁵ Tamże, *Pismo abp Bronisława Dąbrowskiego do ministra Adama Łopatki*, 20 II 1987 r., k. 25-26.

wano „niepoprawne politycznie” pieśni takie jak: „Ojczyzno ma...” oraz „Boże coś Polskę”, przy których obecni wznosili do góry ręce ze znakiem „V”¹⁶⁶. Ostatecznie, wraz z ociepleniem stosunków pomiędzy Państwem a Kościołem, wojewoda częstochowski w piśmie do bpa Stanisława Nowaka z dnia 29 grudnia 1987 r. wyraził zgodę „na pozytywne załatwienie sprawy przywrócenia ks. Zenonowi Raczyńskiemu funkcji proboszcza”¹⁶⁷.

Zakończenie

Władze komunistyczne niemal przez cały okres PRL ingerowały w politykę personalną Kościoła Częstochowskiego. Intensywność korzystania z tej metody była wprost proporcjonalna do stopnia napięcia na linii państwo-Kościół. Największa liczba ingerencji wystąpiła w okresie stalinowskim oraz „gomułkowskim”, gdy po okresie krótkotrwałej normalizacji zaostrzono politykę wyznaniową. W czasach gierkowskich, wbrew deklarowanej chęci normalizacji stosunków państwowo-kościelnych, nie zrezygnowano z paraliżowania polityki personalnej. Dopiero w okresie karnawału Solidarności i stanu wojennego, kiedy to władzom zależało na wykorzystaniu autorytetu Kościoła do tonowania nastrojów społecznych zrezygnowano z tego wygodnego instrumentu polityki wyznaniowej. Powrócono do niego po II pielgrzymce Jana Pawła II, gdy ponownie zaostrzono walkę z Kościołem.

Komuniści ingerowali w politykę personalną zarówno w celu zablokowania translokacji kapłanów uznawanych za „wrogów PRL”, jak również stając w obronie księży „patriotów”. Nie dopuszczano do zatwierdzenia duchownych w parafiach nieuznawanych przez władze. Wielokrotnie próbowano pozbawić urzędów kościelnych księży „groźnych” dla władzy „ludowej”. A za takich uznawano kapłanów, którzy m. in. w kazaniach przypominali rodzicom o obowiązku wychowania religijnego i zadbania o udział dzieci w niedzielnych nabożeństwach, nie respektowali zarządzeń w odniesieniu do rejestracji punktów katechetycznych, prowadzenia księgi inwentarza, rzekomo łamali postanowienia porozumienia z 14 kwietnia 1950 r. itd.

W początkowym okresie biskupi częstochowscy, nie chcąc prowadzić do zaognienia wzajemnych relacji, niejednokrotnie uginali się pod presją władz w dziedzinie polityki personalnej. Doskonale zdawano sobie bowiem sprawę, że nieustępliwość może doprowadzić do kolejnych szykan i represji np. w dziedzinie budownictwa sakralnego. Z biegiem jednak czasu próbowano sięgać po rozwiązania pozwalające na omińnięcie restrykcyjnych przepisów, np. powołując wikariaty terenowe, na czele których formalnie stał proboszcz macierzystej

¹⁶⁶ Tamże, *Notatka dotycząca ks. Z. Raczyńskiego*, k. 38.

¹⁶⁷ T. Malarski, K. Franusiak, I. Mandrysz, *Dzieje parafii św. Józefa Częstochowa – Raków*, s. 76.

parafii, a w rzeczywistości kierował nim wyznaczony przez biskupa wikariusz terenowy, albo posługując się formułą nie przewidzianą przez prawo, tak jak to miało miejsce w przypadku bp. Musiela ustanowionego delegatem biskupa ordynariusza w parafii św. Barbary, choć nikt nie miał wątpliwości, że *de facto* będzie pełnił on funkcje proboszczowskie.

Ważną kwestie, którą należałoby podjąć w dalszych badaniach, stanowi m. in. działania aparatu represji wobec kapłanów, którym odmawiano zgody na objęcie stanowiska kościelnego. Czy taka sytuacja nie stanowiła okazji, przynajmniej w niektórych przypadkach, do wywierania nacisku czy wręcz próby zwerbowania ich do współpracy.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

Archiwalne

Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. Ks. W. Patykiewicza w Częstochowie
Akta personalne: AP 27; AP 165; AP 308; AP 334

Archiwum Akt Nowych w Warszawie

Urząd do Spraw Wyznań: 18/22; 37/66; 47/157; 56/132; 57/97; 125/199e;

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie

Sygn.: 60/2 t. 1; 150/63; 150/124; 150/136; 150/288; 150/236; 150/294; 150/323; 150/389; 150/447; 150/450; 152/30; 162/1 t. 1; 162/1 t. 5

Sygn. brak: Akta personalne ks. Antoniego Turbańskiego

Archiwum Parafii św. Józefa w Częstochowie

sygn. brak, Kronika parafii św. Józefa w Częstochowie,

Drukowane

Dziennik Ustaw 1953, nr 10 poz. 32.

Dziennik Ustaw RP 1957, nr 1, poz. 6.

Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej 1978, red. J. Związek, Częstochowa 1978.

Atlas Polskiego Podziemia Niepodległościowego 1944-1956, red. R. Wnuk, Warszawa – Lublin 2007.

Becmer K., *Matka Boża Płacząca w Syrakuzach*, [w:] <http://www.Niedziela.pl/artykul/43639/Nd/Matka-Boza-Placzaca-w-Syrakuzach> [04.09.2017].

Czaczkowska E., *Kardynał Wyszyński. Biografia*, Kraków 2013.

Duch W., *Jak Katowice Stalinogrodem się stały*, [w:] [http://historia.org.pl/2013/12/10/jak-Katowice – Stalinogrodem – się – stały](http://historia.org.pl/2013/12/10/jak-Katowice-Stalinogrodem-sie-staly). [4.01.2018].

Dudek A., Gryz R., *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*, Kraków 2006.

Dziurok A., *Kruczoizacja. Polityka władz partyjno-państwowych wobec Kościoła katolickiego w latach 1945-1956 w województwie śląskim/katowickim*, Katowice 2012.

Gryz R., *Państwo a Kościół w Polsce 1945-1956. Na przykładzie województwa kieleckiego*, Kraków 1999.

- Jelonek M., *Mihi vivere Christus. Życie i działalność biskupa pomocniczego diecezji częstochowskiej Stanisława Czajki (1897-1965)*, Częstochowa 2017.
- Kapuściński J., *Kasprzak Władysław (1909-1969)*, [w:] *Radomszczański Słownik Biograficzny*, t. 1, red. G. Mieczyski, Radomsko 2017.
- Kapuściński J., *Maciąg Władysław (1916-2003)*, [w:] *Radomszczański Słownik Biograficzny*, t. 1, s. 115-116.
- Kapuściński J., *Rektorzy Częstochowskiego Seminarium Duchownego w latach 1926-2011*, „Veritati et Caritati” 2 (2014), s. 375-409.
- Kopera Ł. S., *Musiałik Zdzisław Marian (1923-1997)*, [w:] *Radomszczański Słownik Biograficzny*, t. 1, red. G. Mieczyski, Radomsko 2017.
- Kostrzewski P., *Charakterystyka działalności duszpasterskiej i społeczno-politycznej niektórych biskupów częstochowskich w świetle akt Urzędu do spraw Wyznań (1950-1989)*, „Veritati et Caritati” 9 (2017), s. 303-335.
- Kostrzewski P., *Ks. Edward Stasiewicz (1914-2004) duszpasterz i działacz społeczny*, Częstochowa 2013.
- Kostrzewski P., *Polityka władz komunistycznych wobec Kościoła Częstochowskiego w latach 1984-1989*, „Veritati et Caritati” 10 (2018), s. 243-274.
- Kostrzewski P., *Represje władzy komunistycznej wobec ks. Edwarda Stasiewicza w latach 1945-1989*, [w:] *Człowiek w okowach systemu. Postawy, kariery i ułomności ludzkie w chwilach próby*, red. R. Majzner, Radomsko 2012.
- Kostrzewski P., *Represje władzy komunistycznej wobec ks. Edwarda Stasiewicza w latach 1945-1989*, [w:] *Człowiek w okowach systemu. Postawy, kariery i ułomności ludzkie w chwilach próby*, red. R. Majzner, Radomsko 2012, s. 125-138.
- Kostrzewski P., *Śp. ks. Kan. Michał Sudoł (1927-2020)*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” (2020) nr 2, s. 219-220.
- Ladra K., *Protestujemy*, „Głos Nauczycielski” z 3 X 1957 r.
- Liber mortuorum. Księga zmarłych polskich pallotynów i pallotynek*, [w:] https://libermortuorum.pl/zmarli_index.php?biograf=198 [24.05.2021].
- Łatka R., Marecki J., *Kościół katolicki w Polsce rządzonej przez komunistów*, Warszawa 2017.
- Malarski T., Franusiak K., Mandrysz I., *Dzieje parafii św. Józefa Częstochowa – Raków*, Częstochowa [brw].
- Marek Ł., *„Kler to nasz wróg”. Polityka władz państwowych wobec Kościoła katolickiego na terenie województwa katowickiego w latach 1956-1970*, Katowice 2009.
- Mikołajczyk M., *Ks. Błażej Kawalec (1 II 1909 – 14 II 1994)*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” (1994) nr 3, s. 37-39.
- Mikołajczyk M., *Ks. Feliks Litewka (16 listopada 1909 – 12 kwietnia 2001)*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” (2001) nr 5-6, s. 46-47.
- Mikołajczyk M., *Ks. Jan Woźny (1916-2000)*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 74 (2000) nr 11-12, s. 72-74.
- Mikołajczyk M., *Ks. Zenon Raczyński*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 70 (1996) nr 5-6, s. 50-57.
- Mikołajczyk M., *Problemy religijno-moralno-społeczne diecezji częstochowskiej w latach 1945-1989 wynikające z ówczesnej sytuacji politycznej*, Częstochowa 2002.
- Mikołajczyk M., *Władza ludowa a diecezja częstochowska*, Częstochowa 2000.
- Nowak S., *Iuxta Crucem Tecum stare. Kościół Częstochowski na przełomie drugiego i trzeciego tysiąclecia (1984-2011)*, Częstochowa 2018.

- Pikuła N., *Pozaszkolne nauczanie religii dzieci i młodzieży w diecezji częstochowskiej (1961-1990)*, Kraków 2009.
- Raina P., *Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945-1989*, t. 1: 1945-1959, Poznań 1994.
- Relacje kościelno-państwowe na przykładzie diecezji częstochowskiej. Dokumenty (1945-1953)*, red. W. Wlazlak, t. 1, Rzeszów 2019.
- Stępień M., *Działania podejmowane przez władze diecezjalne w związku z dekretem Rady Państwa PRL z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, na przykładzie wybranych diecezji*, „Prawo Kanoniczne” 59 (2016) nr 2, s. 109-140.
- Wlazlak W., *Dzieje diecezji częstochowskiej w okresie działalności biskupa Zdzisława Gołińskiego (1951-1963)*, Kraków 2000.
- Wlazlak W., *Ks. Antoni Godziszewski (8 I 1889 – 1 XI 1954)*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 80 (2006) nr 1-2, s. 131-132.
- Wlazlak W., *Ks. Józef Szewczyk (9.03.1895-11.05.1960)*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” (2005) nr 9-11, s. 103-104.
- Wolnicki P., *Ks. Eugeniusz Leopold Stefaniak (1925-2010)*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 84 (2010) nr 1-3, s. 126-128.
- Zabraniak S., *Ks. Edward Stasiewicz (23.01.1914 – 18.08.2004)*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” (2004) nr 8-9, s. 75-77.
- Zieliński Z., *Kościół w Polsce 1944-2002*, Radom 2003.
- Związek J., *Ks. Artur Mieczysław Pietrusiński (1908-1996)*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 70 (1996) nr 5-6.
- Związek J., *Ks. dr Walenty Patykiewicz (1903-1980)*, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne” 55 (1981) nr 6, s. 140-148.
- Związek J., *Ks. Jatowtt Alojzy (1894-1972)*, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne” 46 (1972) nr 10-12, s. 278-273.
- Związek J., *Ostatnie lata życia i działalności biskupa Teodora Kubiny*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 75 (2001) nr 2-4, s. 51-63.
- Związek J., *W służbie Niepokalanemu Sercu Maryi. Życie i działalność biskupa Stanisława Czajki*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 37 (2009), s. 205-250.
- Żaryn J., *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944-1989)*, Warszawa 2003.
- Żurek J., *Ruch „księży patriotów” w województwie katowickim w latach 1949-1956*, Warszawa-Katowice 2009.